

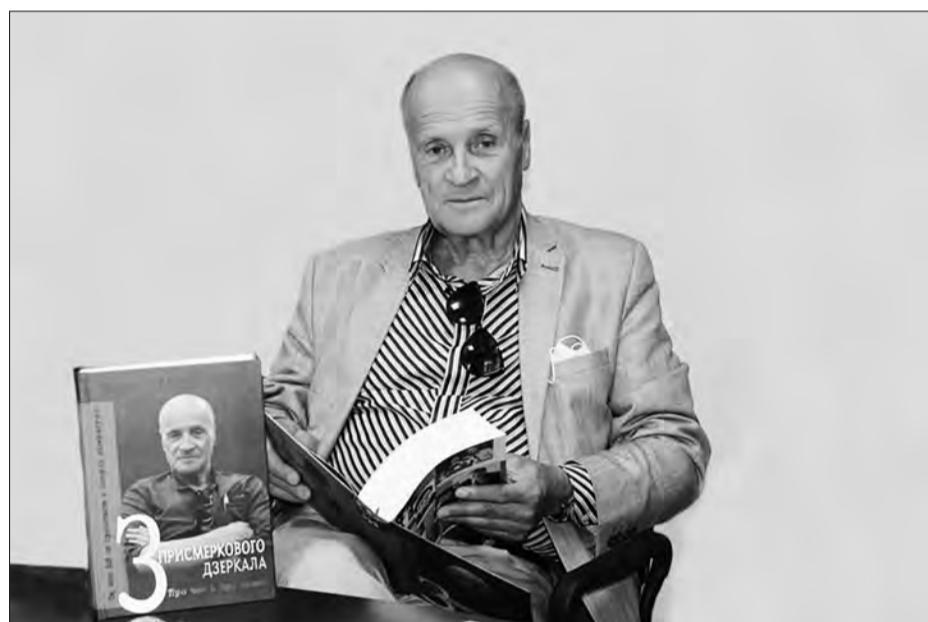
Без мови немає нації!

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК

40 (1092), 1–7 жовтня 2020

Відзеркалення Світла і Слова

24 вересня в саду Музею Максима Рильського Михайло Слабошицький презентував четвертий том мемуарно-літературознавчих розвідок “З присмеркового дзеркала”, що означив його вихід з коридору дзеркал, яким він проїхав, вглядуючись в лиці і тіні, мимохід і мимохіть зауважуючи своє лице, свій погляд на людей українського літературного життя: “Протирання дзеркала”, “Тіні в дзеркалі”, “З пам'яті дзеркала” (Видавництво “Ярославі Вал”). Що розказав нам Слабошицький в чотиритомнику про себе, про час, про світ слова, про справжні твори і про прекрасні ілюзії літературного братства, пору відчайдушної молодості поетів і зиму благородних сивин мудрих прозаїків? Як зумів із сотень історій, епізодичних розмов, довгих діалогів і коротких звірятьн, з читаних-перечитаних нами ї ним творів — випрясти міцну нить власного внутрішнього сюжету, що злотовує чотирикнижжа в сагу про святих і грішних українського письменства? Перше, що вражає читача — пам'ять на людей, на прочитане, на контекст часу. Талант бачити основу полотна розповіді серед подробиць, вміння визначити й зафіксувати головне. Цілісність характерів, яка, попри все, була притаманна багатьом сучасникам письменника, і яка притаманна — якщо не вдачі, то талантові самого автора. І, нарешті, незабутні слова Григора Тютюнника, одного з беззаперечних авторитетів Слабошицького про “вічну загадку

любої”: всіх, про кого пише, Михайло любить і розуміє, поважає і цінує.

Без претензій на всеохопність Слабошицький таки відобразив літературну епоху — не як тло, а як живу магму, яка втягувала і відштовхувала, поглинала й підносила. Увійшов у ту заповідну (умовно означаючи) ноосферу, яка зроджувала слово й оберігала його, яка надихала й карала відступників.

Якщо оглянути весь масив написаного М. Слабошицьким про літераторів материкових і діаспорних, додати укладені ним антології, зініційовані ним кни-

ги та синхронізувати все написане, то це таки буде історія літератури в портретах від Михайла Слабошицького. Ні, він не претендує на місце євангеліста. Скоріше — провідника, який багато знає і ділиться своїми знаннями.

Михайло Слабошицький — постійний автор “Слова Просвіти”, наші читачі люблять його яскраві публікації. Невдовзі запросимо до розмови Михайла Федотовича про його видання, творчі плани на майбутнє.

Л. Г.

Многії та благії літа!

Всесвітньо відомому українському поету, перекладачу, дипломату, політику Дмитру Васильовичу Павличку — 91.

Мені пригадалися його слова про українську мову та державну мовну політику з його публічної доповіді “Українська національна ідея” (2002):

“Особливо обережними ми повинні бути у сфері мовної політики, де кожен крок має бути обдуманий до найменшої дрібниці.

<...> Українська мова для України ніколи не була тільки засобом спілкування, збереження фольклорних та літературних цінностей, творення філософсько-культурного коду нації.

Вона була і, маєть, ще довго залишатиметься політичною зброяю народу, кореневищем його державності”.

З роси і води, Поете!

Тарас КРЕМІНЬ,
мовний
уповноважений

20-й мовний марафон завершено!

30 вересня в Софії Київській відбулося вроčисте закриття 20-го мовного марафону імені Петра Яцика. З огляду на карантинні вимоги ця подія не була, як усі попередні, аншлаговою. Премії та дипломи одержали кілька переможців, а всім іншим переможцям та призерам виконавча дирекція Ліги українських меценатів перешле грошові винагороди. Докладніше про все це буде сказано в звіті з події, у наступному числі газети.

У церемонії закриття 20-го конкурсу імені Яцика взяли участь президент Ліги українських меценатів Володимир Загорій, заступник міністра освіти і науки Артур Селецький, виконавчий директор Ліги українських меценатів Михайло Слабошицький, голова журі конкурсу, директор Інституту української мови НАНУ Павло Гриченко, мовний омбудсмен Тарас Кремінъ, голова наглядової ради конкурсу, професор університету “Львівська політехніка” Ірина Фаріон, голова Всеукраїнського товариства “Просвіта” Павло Мовчан та ін.

Прес-служба Ліги
українських меценатів

ІРИНА ФАРІОН

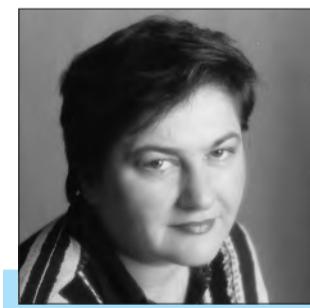
5

СЕРГІЙ КОМІСАРЕНКО

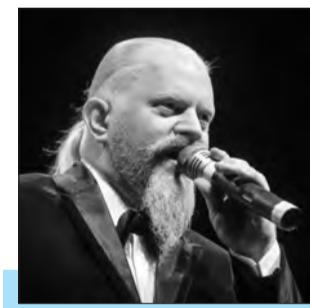
6-7

НАТАЛКА ФУРСА

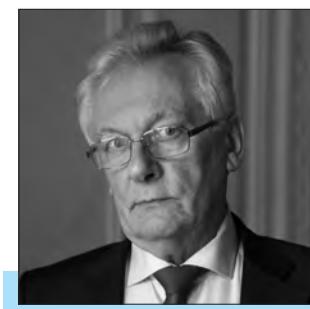
8-9

ВОЛОДИМИР ЯКИМЕЦЬ

10-11

МИХАЙЛО ЗАХАРЕВИЧ

14

Вічного польоту, наші соколики...

Список військовослужбовців, які загинули 25 вересня 2020 року в результаті авіаційної катастрофи літака АН-26Ш, бортовий №76:

майор КИШЕНЯ Богдан Вячеславович, 10.02.1990 р.н.,
капітан ОСТАПЕНКО Олексій Георгійович,
15.11.1991 р.н.,
капітан ДОБРЕЛЯ Дмитро Денисович, 13.11.1991 р.н.,
старший лейтенант МСУЯ Ашраф Азізович,
08.08.1991 р.н.,
старший лейтенант КОЗАЧЕНКО Олег Михайлович,
11.07.1980 р.н.,
прапорщик ІВАНОВ Євгеній Сергійович,
20.08.1978 р.н.,
прапорщик ШИРОЧУК Олег Миколайович,
10.11.1979 р.н.,
молодший сержант АНДРУЩЕНКО Дмитро Романович, 08.09.2000 р.н.,
солдат БОЙКО Олександр Анатолійович,
14.12.2000 р.н.,
солдат БУЛІЙ Ростислав Володимирович,
03.08.1998 р.н.,
солдат військової служби за контрактом
ВІЛЬХОВИЙ Віталій Богданович, 27.06.2000 р.н.,
солдат ДОНЕЦЬ Дмитро Євгенійович, 16.07.2001 р.н.,
солдат ЗИБЮК Костянтин Олегович, 15.07.2001 р.н.,
солдат КЛЕВЕЦЬ Олександр Олександрович,
23.05.2001 р.н.,
солдат МАТВІЙЧУК Богдан Миколайович,
23.04.2001 р.н.,

сержант військової служби за контрактом
МИКИТЧЕНКО Микола Анатолійович,
22.01.1998 р.н.,
солдат військової служби за контрактом СКОЧКОВ
Олександр Ігорович, 05.04.2000 р.н.,
солдат військової служби за контрактом ШЕРЕМЕТ
Руслан Едуардович, 26.10.1997 р.н.,
старший солдат військової служби за контрактом
СКОРОБОГАТЬКО Євген Іванович, 27.11.1993 р.н.,
солдат ДУДЛА Артем Михайлович, 06.02.1999 р.н.,
солдат військової служби за контрактом
ПОМЕРАНЦЕВ Андрій Андрійович, 12.12.1994 р.н.,
солдат РОСПОТНЮК Андрій Юрійович,
15.08.1999 р.н.,
солдат СТУДІНСЬКИЙ Дмитро Віталійович,
15.11.1999 р.н.,
солдат ХОМ'ЯЧУК Максим Володимирович,
19.02.1999 р.н.,
старший сержант КОРЧОВСЬКИЙ Роман Олександр
дрович, 15.05.1999 р.н.,
солдат ОЛАБІН Володимир Вадимович,
09.11.1999 р.н.
Чугуйв стих..., бо спалахнуло небо...
Не дочекались вдома матері...
Лиш душі тих, кому до Бога треба,
На крилах Янголів над містом угорі!..

**Харківський національний університет Повітряних сил
імені Івана Кожедуба**

Агресивна віртуальність у «гібридній» війні

Олег ГРИНІВ,
професор, Львів

Останні президентські й парламентські вибори підтверджують, що самовбивчий український розбрат, як його ще раніше характеризував Іван Дзюба, після проголошення Незалежності і трьох національних революцій (Студентської революції на граніті, Помаранчової революції, Революції гідності) залишається надалі недугою нашого населення і “не видно твердої надії на глибоке одужання” (Дзюба І. Українські усобиці як феномен світової історії/Іван Дзюба//Ольжич О. Дух руйни.— К.: Смолоскип, 2007.—С.27). Навпаки, можна стверджувати: хвороба загострюється, та хворі навіть не усвідомлюють її наслідків, хоч потенційно вони небезпечні для України як незалежної держави. Інакше кажучи, суб’єкт міжнародних відносин, яким була Україна за попереднього президента, поступово перетворюється в жалюгідний об’єкт на світовій арені, хоч за населенням і територією наша держава належить до великих країн континенту, може увійти в сім’ю провідних держав світу.

Які ж причини нашого відставання? Тут доречно згадати слова Олега Ольжича: “Вся історія України – це боротьба двох сил: конструктивної, що скупчує українську потугу, щоб звернути її назовні, і руйнівної, що розпороще її у взаємному самопожиранні та несе розбиття й розклад. А вслід за цим завжди йшло панування чужинців над Україною”. Виникає низка питань: як ці сили, конструктивна й руйнівна, проявлялися на минулорічних виборах? чи могли помилитися майже дві третини населення? Чому виборці так поставилися до наслідків п’ятирічного президента, яке неупереджені аналітики вважають найупішнішим порівняно з попередніми? Чи більшість і в цьому має рацію?

Напрошуються аналогія. Уявимо собі, що за тоталітарного режиму компартійний райком виносить на розгляд колгоспних зборів питання про реакційну суть буржуазного закону Ома. Звісно, учасники такого зібрання осудять його як ворожу вигадку. А що від цього зміниться? Чи перестане він діяти?

Чи насправді істина визначається більшістю голосів? Олег Ольжич характеризує становище в Україні після Богдана Хмельницького: “Волелюбна радикальна чернь кричала за рівноправність, освічену меншість, що хотіла забезпечити краю права і вольності, вимагала порядку й дисципліни” (Там само.— С.17). Переносити беззастережно таку характеристику на сьогодення безпідставно, але зasadничо помилки особливої не буде. Можна розширити хронологічні рамки такого твердження нашого мисленника, який пише: “Дух руйни, дух степу покутує в психічному укладі нашого народу від княжої доби, через гетьманщину й визвольні змагання 1917-20 років аж по сьогоднішній день” (Там само.— С.11). Суть у тому, що за минулого століття цей дух руйни проявився не як дух степу, а дух одуренного населення, насамперед дух збудованої більшовицькою агі-

тацією голоти. Московські більшовики обіцяли “подарувати” “малоросійським” селянам землю, відібрану в поміщиків, і в тих, кого прозивали куркулями. Що було далі? Відомо: наприкінці двадцятих років почали її відбирати, а в 1932-1933 роках зморили українське село голодом і закопали в жадану землю.

У президентських виборах проявився бунт ірраціоналізованих мас. Іспанський філософ Хосе Орtega-i-Гасет писав: “Справа не в тому, що чернь вважає себе в чомусь видатною і неординарною, а в тому, що вона нав’язує своє право на вульгарність і проголосує вульгарність як право”. Утвердження вульгарності проявляється в умовах, коли в постсоветській Україні лібералізовано кримінально-процесуальне право, що спричинилося до *вседозволеності*, особливо серед молоді. Лихослів’я стало буденним явищем і навіть не осуджується на побутовому рівні. Феноменом нашого часу мислення назвав появу так званої “інтелектуальної черні”, чого не було в минулому. В умовах України її репрезентують невігласи з дипломами про вищу освіту.

Безталання поперло в політику, а трактована Х. Ортегою-i-Гасетом *людина-маса* вмікає йому “зелене світло”, не задумується над тим, що буде завтра. Чи сів би хтось у автобус, який хоче водити швець чи кравець? Чому ж у новому складі Верховної Ради України майже третину народів складають ті, хто має *непочату* вищу освіту? Чи нам уже так подобалось, що кожен наступний президент заперечує свого попередника, а не продовжує його добрих починань? Хіба в таких умовах можливий поступ? З болем у серці читаю рядки Ольжича: “Дві речі (руїна й бунт) йшли завжди у парі й приходили гейби на замовлення в найкритичніший для народу момент, обертаючи в нінашо всі його надбання, створюючи для ворогів українського народу виміряну нагоду поглибити внутрішній його розклад, використавши його для своїх ворожих цілей”.

Чи не таким бунтом проти державного керівництва було голосування на останніх президентських і парламентських виборах? Чому голосувальники не брали до уваги того, що Україна перебуває в стані війни з обзброєним монстром, який не мириться з існуванням нашої незалежної держави, намагається знищити її? Хіба може комедіант перевтілитися в найвищого головнокомандувача збройних сил за воєнного часу? Хто схвалить таку

позицію голосувальників? Лише одне порівняння! Згадую повстанців у перші повоєнні роки. Хіба вони ставили на перше місце побутові умови? Вони боролися, не дали червоним поневолювачам здійснити сталінський (формально жуковсько-берівський) план виселення в Сибіру усіх українців, що вини кремлівських верховодів потрапили під німецьку окупацію!

Останні президентські й парламентські вибори – не новий етап українського національного визволення, а заперечення попереднього етапу боротьби, що розпочалася тридцять років тому й сягнула апogeю за часів попереднього президента. Абсолютна більшість населення нашої держави після проголошення Незалежності не усвідомила національних інтересів, а без визначення їх “неможливо зрозуміти гарантії існування держави” (Концепція національних інтересів України (проект) /В.С.Куйбіда, І.В.Розпутенко, О.І.Гринів та ін.—К.:НАДУ, 2017.—С.7). Наша історія неодноразово підтверджувала такий висновок, починаючи від Переяславської унії 1654 року, що обернулася тристацітдесятірічною трагедією для нашого народу і фактично тривала до 2014 року, коли війна Російської Федерації проти України спричинила безпосередній перехід до *вестернізації* зовнішньої політики нашої держави на противагу орієнтації на Співдружність Незалежних Держав і так звану “багатовекторність”. Намагання відійти від європейської та євроатлантичної інтеграції – не що інше як реванш і повернення до зовнішнього курсу, перерваного в 2014 році. Зрештою, такий відхід означає порушення засадничого положення Конституції, на якій присягав нинішній президент.

Наша історична трагедія зумовлена тим, що доморошені на еліта допускала підміну національних інтересів іншими. За козацьких часів наші оборонці підмінювали національні інтереси конфесійними, які трактували упереджено. Вони не розуміли докорінної відмінності українського православ’я, орієнтованого на особисте спасіння, і московського квазіправослав’я, заснованого на імперіалістичній ідеологемі “Москва – Третій Рим”. Українські інтереси вимагали доконечного утвердження на Північному Причорномор’ї, а тогочасні українці не ставили перед собою такої мети. У період національно-визвольних зма-

гань 1917-1921 років політичні провідники проігнорували доконечність утвердження незалежності національної держави, підмінили її паліативними варіантами федерації, в якій будуть задоволені соціальні інтереси. Після розпаду “імперії зла й брехні” українським національним інтересам не відповідало створення Співдружності Незалежних Держав і членство в ній незалежності України. Однак державне керівництво підмінило стратегічні інтереси інтересами тактичними, що вже тоді були анахронізмом. Аналогічна підміна інтересів відбулася 2019 року, що підтвердили вибори.

“Кожна нація має певні інтереси, а іхня сукупність органічно проявляється в національній ідеї, що, у свою чергу, становить стрижень національної ідеології”. Чи в голосуванні 2019 року втілено національні інтереси? Немає позитивної відповіді!

Проголошення Незалежності 24 серпня 1991 року не стало початком реального національного державотворення – слабкість національно-демократичних сил змусила їх погодитися на компроміс з компартійною номенклатурою. З неї вийшли два перші Президенти, а на місцях залишилося колишнє компартійне чиновництво. У середині 90-х років сформувалася олігархічна система, яка видавала власні інтереси за національні. Ні Помаранчева революція, ні Революція гідності не спромоглися ліквідувати цієї антинаціональної системи, а заходи, які вживалися за попереднього президента в умовах тривалої війни, були лише початком деолігархізації суспільства.

Населення хотіло відчути наслідки боротьби проти кримінальної олігархії відразу. Вину за їхню відсутність приписували безпосередньо керівнику держави, чим скористались певні олігархічні групи, що висунули на перший план так звані “нові обличчя”, які ніколи не були при владі, але запропонували далекий від здійснення “художній варіант” подолання олігархічної системи.

Мабуть, найбільшою хибою попередньої влади було зволікання з покаранням вбивць Майдану, якого з нетерпінням чекало суспільство. Не було на її користь і намагання залучити до державного управління чужинців, яким з порушенням чинного законодавства надавали не лише громадянство, а й “позахмарну” для співвітчизників платню. Таку затію виправдовували тим, що вони, як не пов’язані з доморошеним чиновництвом, зможуть присікати

ти корупцію, яка вразила всі ланки політичної системи. Особливо негативно на громадську думку вплинуло призначення на посаду очільника прокуратури особи, наближеної до керівника держави, але без правової освіти, що було грубим порушенням чинного законодавства, яке змінювали задля конкретної особи. Негатив посилився ще й тим, що дружина прокурорського зверхника стала представником президента в парламенті.

Президент, який претендував посади на другий термін, проігнорував наступи свого противника-олігарха, що використовував новітні технології впливу на виборця, якого заманювали “новим проектом” політичної системи на противагу олігархічній. Нав’язувалася думка, що державу може врятувати пересічний вчитель історії без жодного політичного досвіду, захоплення якого зводиться до читання життєписів державних діячів античних часів у творах Плутарха.

За інерцією в нашій школі після проголошення Незалежності була занедбана виховна робота, а в деяких видах навіть не викладали історії України на тій підставі, що студенти опанували її вже на шкільній лаві. Проте досвід викладача вишу в столиці змусив засумніватися в таких гейби-реформах, бо студенти дуже слабо орієнтувалися національній історії без рідній літературі, без грунтовного знання яких не може бути мови про виховання патріота. Недооцінили того, що диплом фахівця неодмінно передбачає своєрідний атестат на громадянську зрілість.

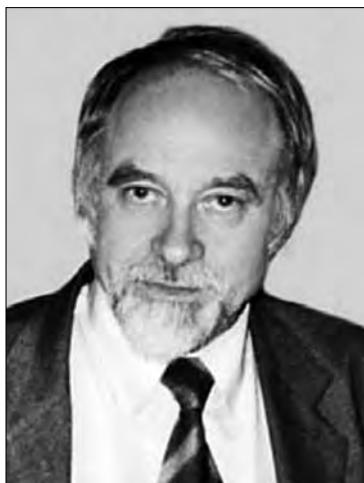
Вважаю за обов’язок наголошити, що для виховання памології в наших видах доцільно передбачити вивчення *націології* як науки про націю. До речі, в країні-агресорі такий навчальний предмет розробляють вже кілька років, а наші дослідники підготували аналогічний посібник майже сто років тому. Застерігаю тих, хто сприймає таку пропозицію за недоцільну новацію чи навіть вигадку.

Нам, українцям, навіть не треба “відкривати Америку”. Для наших країн залишається невідомою праця Івана Франка “Молода Україна”, знання політичними активістами праця Микити Шаповала, не буде зайвим тягарем ознайомлення з практиками Олександра Кульчицького про характерологію нашого народу, Володимира Янєва про етнопсихологію українця, Богдана Цимбалістого “Тавр бездержавності”. Безперечно, праця В’ячеслава Липинського “Листи до братів-хліборобів” і Юрія Липи “Призначення України”, “Розподіл Росії”, “Чорноморська доктрина” мають стати настільними книгами для кожного українця.

Останні вибори засвідчили зміну покоління на політичній сцені. Давні партії не оправдовують сподівань виборця. Занедбаність політичного виховання памології дала свої плоди. Отож, доконечність критичного переосмислення її патріотичного виховання. Треба зважати на особливості “гібридної війни” Московії проти нашого народу, що триває ще із середини шістнадцятого століття!

“Звернення до президента України Володимира Зеленського”, надруковане в “Слові Просвіти” (число 34), активно підтримують і підписують українці. Сьогодні друкуємо імена і прізвища тих, хто приєднався минулого тижня. Нові підписи додаватимемо в наступних числах.

Тетяна Лучнікова, Юлія Скорєва, Вікторія Скорєва, Ірина Скорєва, Любов Халецька, Микола Петруня, Михайло Андрусяк, Ольга Руданець, Ольга Баранецька, Іван Липчук, Михайло Дзюба, Галина Мочернюк, Геннадій Романюк, Роман Хімей, Мирослава Грушевська, Зіновій Винничук, Галина Глаголюк, Олександр Пономарів, Лідія Пірнач.

Іван БОРИСОВЕЦЬ,
член-кореспондент Української
Нафтогазової академії, м. Харків

Закінчення.
Початок у ч. 39 за 2020 р.

Черквонослов'янська мова (старослов'янська або староболгарська) стала мовою православної церкви, освіти й культури, але для українців вона не була рідною, тому державні і світські культурні функції виконувала давньоукраїнська (давньоруська) писемно-літературна мова, яка виникла на основі фольклору, епосу. Це мова літописів, законів та ін. Межу після монгольського періоду XI – XII ст. можна умово назвати часом завершення формування української мови й початком нового стану її історії. Спадкоємицею давньоукраїнської (давньоруської) мови стала староукраїнська писемно-літературна мова практично в усіх сферах використання (XIV – XVI ст.). Починаючи з XVII ст. – першої чверті XVIII ст., в цій мові відбуваються активні процеси творення нової фольклорної суто народної лексики і з'являються твори, написані мовою, наближеною до народної. В період найбільшого утису української мови (укази Петра I і т. д.) місце староукраїнської мови поступово займала мова народна, вже спільна для всієї нації писемна мова (середньонадніпрянський варіант), започаткована і розвинута І. П. Котляревським та Т. Г. Шевченком. А паралельно існувала мова народна, яка відрізняється в різних діалектних ареалах України – Захід, Північ, Схід (там же).

“Оскільки княжий проукраїнський Київ поступово русифікував (від поняття Русь, а не Росія) лісову північ східної Європи, “формування російської народності” (ментальності, антропологічного типу, етнографічних рис, тощо) проходило понад три століття у другій половині XII ст. – кінець XV ст., тобто пізніше формування української народності, то “російський брат” за віком зовсім не “старший”, а “наймолодший”, і єдині загальнонаціональні норми російської літературної мови були вироблені лише в творчості О. С. Пушкіна, який став “основоположником нової російської літературної мови” (Григорій Півторак, с. 208–219). Академік А. Кримський, “дослідивши величезний фактичний матеріал”, категорично стверджував, що жива українська мова XI ст., стойть посеред східного слов'янства цілком вже відокремлено” (там же, с. 204).

Наведені цитати відомих вчених найбільш яскраво пояснюють етапи розвитку української мови і не потребують коментарів.

Тепер коротко повернемося до більш раннього періоду куль-

Чи буде повернення до мови?

турно-історичного розвитку суспільства на території України, не-перервність якого “з деякою гіпотетичністю простежується від середини II тис. до н. е.” про що згадувалось вище. Ми зобов’язані знати про родовід українського народу і його мови хоча б від трипільської (V тис. до н. е.), скіфської, сарматської епохи до епохи союзу слов’янських племен (антів, венедів, склавинів та ін.) і далі до доби Київської Русі.

У цих напрямках, окрім згаданих (і не згаданих) науковців, наше далеке минуле досліджували й вивчають ще багато істориків та аналітиків (В. Хвойка, В. Петров, І. Заєць, В. Даниленко, А. Кифішин, Ю. Шилов, Г. Гриневич, С. Спасько, М. Ростовцев, О. Менгін, М. Брайчевський та ін.) як в Україні, так і за її межами. Особливу увагу дослідники звертають на високорозвинену трипільську культуру, яку відкрив і дослідив В. Хвойка у 1896 – 1899 рр. біля містечка Трипілля на Київщині.

Якщо достатніх і зрозумілих пам’яток про писемну мову мало, то родовід спільноти визначається багатьма збереженими часом пам’ятками матеріальної культури древніх поселень (захоронення, побутові речі, зброя тощо), вивчення яких сучасними методами дозволяє визначити навіть психологічний характер етносу. І багато дослідників першість у дослідженні родоводу українців відають видатному українському археологу Вікентію Хвойці, який був “правдивим творцем періодизації археологічних культур Середнього Подніпров’я. До В. Хвойки в археологічній науці панував міграціоналізм – погляд, згідно з яким археологічні культури привносилися ззовні, і зміна культур відбувається внаслідок запозичень або переселень. Міграціоналізму В. Хвойка протиставив “автохтонізм... – ідея розвитку, позбавленого перерв. Слов’яни не чужинці і не пришельці. Археологічні культури Середнього Подніпров’я до неоліту включно (VI-IV тис. до н. е.) не були принесені ззовні, всі вони залишені слов’янами”. Це писав професор В. Петров ще в середині XX ст. А цитата взята з книги В. Білінського “Україна-Русь”, К. 2018, с. 87 (далі В. Б.)

I, як висновок професора І. Зайца: “Основи українського родоводу були покладені в другій половині V тис. до н. е., що дає підстави засвідчити автохтоність певної частини того часу і передусім носіїв трипільської культури... Традиції, започатковані трипільцями абсолютно в усіх напрямках господарського і культурного життя, передалися населенню епохи бронзового віку, носіям культур шнурової кераміки (Середньо-Дніпровської, Тишинецької та ін.), а в майбутньому населенню ранньослов’янських – Зарубинецької, Черняхівської та Київської культур. I, як наслідок, все це та інше стало надбанням народу Київської Русі, а відтак і українського народу, який є прямим спадкоємцем його духовної і матеріальної культури” (В. Б. с.61)

I завершимо ці думки про родовід українського народу і його мови цитатою із праці Спасько С. К. (“Історія України написана у V ст. до н. е. Геродотом”, К. 2007): “Скільки чужих народів не перекочувало через Україну, всі вони її покидали, або пропадали. Самот-

ній тубільний український народ цупко тримався своєї прадідівської землі, витримуючи всі долі і недолі, він зберіг аж до теперішніх часів істотні елементи своєї культури. Тому лише його пращури могли бути її творцями, не має значення, як вони тоді розмовляли чи називалися” (В. Б., с. 62)

Тож якщо мовою спілкувалися племена в ті древні тисячоліття, бо зрозуміло, що українська писемність на початку нашої ери не могла з’явиться на голому місці? Ще М. Каразін при написанні своєї “Історії...” повідомляв, що слов’яни не мали писемності, але “начертаннями и нарезаньями читаху и гадаху” (том I, М., 1981 р., с. 235). Тобто писемність була, але ніхто не зміг її прочитати (пізніше дослідники здолали ці перепони).

Жоден народ не повинен ділити свою історію на якісь окремі шматки або культури. Українські (і не тільки) науковці відкрили і дослідили найдавніші високорозвинені цивілізації, які існували на цій території сучасної України, а саме:

Північ України – Мізинська культура (XXV – XV тис. до н. е.), с. Мізин на Чернігівщині (над Десною, тепер тут національний парк), яку відкрив і дослідив професор Федір Вовк. Мізинська культура залишила на спадок українцям “меандровий (суть національний) орнамент” і не дивно, що цей орнамент був домінуючим і в трипільській культурі південно-українських племен (В. Б., с. 76). Згодом археологи знайдуть тут ряд речей зі слонової кістки (орнаментовані браслети, ножі, стаутки в позі танцю, флейти, тризуби, рунічні письмена) та знаходить і нині (у с. Оболоння, 2019 р.) тут ж самі письмена (“начертання” “нарізання”), які вже розшифрували Г. Гриневич та опублікували у двотомнику “Праслов’янська писемність. Результати дешифрування” у 1993 р. і 1999 р.

Південні України (м. Мелітополь) – культура Кам’яної Могили – своєрідний музей або святилище з багатьма печерами і гротами, де наскельні зображення охоплюють період від ХХII – XVI тис. до н. е. до Х-ХII ст. н. е. Культура Кам’яної Могили представила українцям одну з найдавніших писемностей – санскрит (давньоіндійська ведійська мова).

Науковці вважають, що санскрит близький до слов’янських мов, особливо до південноруської (української). Першими дослідниками і читачами праукраїнського письма були Валентин Даниленко, Анатолій Кифішин та Юрій Шилов (про роботи яких читаємо у книзі О. Губка “Психологія українського народу”, К. 2010 р., далі О. Г.) I хай вчені дискутують, чи прийшов санскрит з України в Індію, чи навпаки, для нас не це головне. Головне те, що ця писемність була на теренах України багато тисяч років тому.

Середнє Подніпров’я, м. Трипілля на Київщині – Трипільська цивілізація (VII-II тис. до н.е.)

“Вченими досліджено понад два тисячі поселень на території від Дніпра до Дунаю та від Києва і Волині до Причорномор’я. Тут існувала людська спільнота, яка дотримувалася єдиних культур, поведінки... мови, як сполучним елементом” (В.Б., с.51) I ці висновки підкріпліні величезною кількістю археологічних пам’яток. “Археологічні дослідження

сучасних українських науковців свідчать про неперервність населення на теренах України впродовж 7-го – 1-го тисячоліття до нашої ери (В.Б., ст. 60). I вже тоді праукраїнці захищали Трипільський край від східних кочівників будуючи так звані Змієві вали, довжина яких складає біля 2000 кілометрів і залишки цих споруд чітко збереглися на Харківщині.

Скіфсько-сарматсько-антська держава, яка була спадкоємцею великої Трипільської цивілізації (II тис. до н.е. – VI ст. до нашої ери). Про скіфський період українців описав ще “Батько світової історії” Геродот, про цей період написано багато наукових праць відомими істориками Європи та близької Азії. Скіфська держава досягла високої цивілізації. Чого варто знати: письменність золота царська пектораль (IV ст. до н.е.), знайдена археологом Б. Мозолевським у 1971 р. при розкопках Товстої могили (Дніпропетровська обл.). На пекторалі зображені виразні сцені скифського побуту, календар, карта держави і багато чого ще нерозшифрованого. Скіфи-сармати на своїй великій території могли мати не один десяток мільйонів людей, то ж частково мігрували як на схід, так і на захід та приносили туди елементи своєї культури.

Аріями історики вважали на рівні наукової гіпотези певне сімейство Іndo-Європейських народів, але після розкопок Ю. Шиловим арійських курганів на півдні України та теоретичного осмислення ним одержаних із цих могил археологічних даних, викладених у монографіях “Прабатьківщина аріїв” – К., 1992 р. та “Джерела витоків української етнокультури XIX тис. до н. е. – II тис. н. е.” – К. 2002 р., гіпотеза (українсько-арійської теорії) на була незаперечного статусу наукового факту” (О. Г., с. 53).

І якщо в індійському штаті Джамму і Кашмір на священній горі Трикут стоять бронзова богиня з високо піднятим тризубом у правій руці, то це також може свідчити про взаємоз'язки праукраїнців із деревніми індійцями (Розселення аріїв-Аратта, Google).

Отже, за висновками професора В. Петрова, слов’яни (українці) на своїй землі не чужинці і не пришельці. Археологічні культури середнього Подніпров’я (VI – IV тисячоліття до н. е.), не були принесені ззовні, всі вони залишені слов’янами...” Ми на цих землях господарюємо уже більше 8 тис. років (В. Б. с. 87).

Ми повинні знати, що є слов’янами індоєвропейського походження і ментально дещо інакші від північних слов’ян (поліків, древніх новгородців, росіян) віслянського (прибалтійського) походження. Тому маємо заважи пам’ятати, як втрачали національну гідність впродовж століть духовного отруєння і фізичного знищення (як вважає Е. Маланюк) “В Темряві Ночі Бездержавності”.

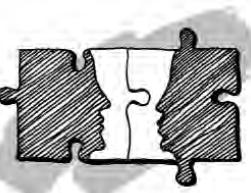
Але за всі роки Незалежності ми маємо дуже мляву дію влади з поверненням народу України його історії, мови, культури, незважаючи на заклики відомих наших інтелектуалів, нескорених в умовах “заблокованої” культури.

Ще 1991 р., а згодом у 1999 р. Ліна Василівна Костенко відповідно у статтях “Геній в умовах заблокованої культури” і “Гуманітарна аура нації або дефект головного дзеркала” повідомляла

про “безсилля та інертність українського суспільства і вчора і сьогодні”, про “адаптований розум”, що перестав дивуватись і обурюватись, адаптований до будь-яких подій і не здатний до боротьби, не любить культури” (О. Пахльовська). Ліна Костенко у статті “Україна як жертва і чинник глобалізації катастроф” писала і про український “суржик”, і про другорядність української мови, і взагалі про гуманітарну (і не тільки) катастрофу в Україні та необхідність шокової терапії. Митець не може не працювати хоча б заради того, щоб “розблокувати” свою націю як несъогласну, то найближчу майбутню, бо дезорієнтована нація стане байдужою, з хибними (гріховними) комплексами, не знаючи, звідки ж вона взялася на цій землі.

Без знання історії розум засинає, а “Сон розуму породжує чудовиськ” (Ф. Гойя в серії офортів “Капрічос” про іспанське суспільство кінця XVIII ст., у яких королівська сім’я бачила і себе, а інквізіція могла б знищити великого художника королівського двору). А ще раніше великий художник епохи Відродження І. Босх в своїх неординарних картинах “Корабель дурнів”, “Віз сіна” та ін. висміює вади малоосвіченого голландського суспільства та його верхівки (людські гріхи, байдужість, лінощі, жадібність, злодійство, хабарництво, клоунаду). Тепер це все доступно в мережі Інтернет. І начебто про нас, про Україну.

Можна допустити, що Т. Шевченко знову знати цих художників, і свою поему “Сон” представив як дивне бачення заснування п’яного після банкету – “чудне якесь... таке тільки сниться юродивим...”. Але ж Слово завжди дошкульніше, і царська сім’я – не королівський двір І

ПРОТИАНГЛІЗМ від Ірини Фаріон. Подача 3

Кульмінаційні історичні процеси неминуче виявляють себе через чужі мовні засоби та чужі мови, що показово сигналізують про ідеологічний напрям розвитку суспільства та його спроможність чи неспособність вистояти в часи глобалізму й нав’язаного мультикультуралізму.

Історія та сучасність україн-

ської мови – це її постійне, найчастіше протиборче, стівіснування з чужими мовами всередині самої країни, попри самоочевидне межування з чужими державами як окремими мовними системами. На жаль, в українській реальності таке співіснування українське суспільство не використовує для посилення можливостей та розширення функцій своєї мови, а натомість забезпечує розвиток чужих мов на своїх етнічних теренах.

“Презентую найкращі **кейси** з впровадження інклузивної освіти” – *case*: омонімна лексема, зокрема, з термінним значенням у царині медицини, права, граматики, а також 1. “скріні”, “футляр”, “чохол”; 2. “справа”, “випадок”, “обставина”, “стан”; до того ж англійський іменник *case* частіше означає факт, що вже відбувся, рідше – подію, яка може відбутись (BAUC); “випадок”,

ПРОТИ АНГЛІЗМ

“обставина” (АРС, с. 118),
кейс – *випадок, подія*;

“Працюють **коучі**” – *coach*: омонімна і багатозначна лексема 1. “учитель”; 2. “репетитор”; 3. *sport*. “тренер”, “інструктор” (BAUC); “репетитор”, “тренер”, “інструктор” (АРС, с. 142), **коуч** – “тренер”, “фахівець, який допомагає клієнтові усвідомити свої справжні бажання і віднайти шляхи для їхнього втілення” (Нові слова та значення: словник. Інститут української мови НАН України; уклади: Л. В. Турівська, Л. М. Василькова. Київ: Довіра, 2008, с. 124), **коуч** – *наставник*;

“ЗНО з історії України: аналіз, **лайфхаки** та поради експертів” – *life hack* – неформальна підказка чи ефективний метод виконання або управління повсякденним завданням або діяльністю; **рубати**” (*Life-hack*. Режим доступу:); “рубати, робити зарубу” (АРС, с. 338).
лайфхаки – маленька хитрість чи корисна *порада, підказка, лазівка*.

Надалі умовні скорочення:
АРС – Англо-руссий словварь. 53000 слов. Москва: Русский языкъ, 1981. 887 с.
BAUC – Гороть Е. І., Коцюк Л. М., Малімон Л. К., Павлюк А. Б. Великий англо-український словник. 100 тисяч слів. Вінниця, 2011. 1700 с. Режим доступу: https://e2u.org.ua/s?w=bully&dicts=17&highlight=on&filter_lines=on

Від редакції:
Просимо читачів **долучатися** зі своїми запитаннями до Ірини Дмитрівни Фаріон, професорки, докторки філологічних наук, постійної авторки “Слова Просвіти”.

Невправності в мовних порадах

РЕПЛІКА

Олександр ПОНОМАРІВ,
доктор філологічних наук,
професор

У “Слові Просвіти” (ч. 39, 24 – 30 вересня 2020 р.) подано низку мовностилістичних порад, серед яких і “Ляпуси в слововживанні” мовознавця Віктора Радіонова. Більшість порад слушні, але є й занадто категоричні та ще й хибні.

Скажімо, автор пропонує писати німецьке прізвище *Гегель*, а потрібно якраз *навпаки*: *Gegel* (*Hegel*). Автор виступає проти фемінітивів, посилаючись на навчальний посібник “Стилістика ділової мови” Г. Волкотруба та на Постанову Кабінету Міністрів “Про урядового уповноваженого з питань гендерної політики” від

7.06.2017 року. Немає, пише автор постанов, урядової уповноваженої, а є урядовий уповноважений. Відсутні відповідники жіночого роду у всіх складених назвах посад, звань...

А для мене, наприклад, неприродно звучать вислови *урядовий уповноважений* (коли йдеться про жінку) Лутковська, Денисова й под. Краще б автор тієї стилістики попрацював над виправленням власного й інших прізвищ: Вовкотруб, а не Волкотруб, Денисова, а не Денісова тощо. Ніж посылатися на рекомендації застарілих стилістик, ліпше б пан Радіонов заглянув в “Український правопис” 2019 року, де читаємо: авторка, дизайнерка, директорка, редакторка, кравчиня, продавчиня, майстриня, патронеса та ін. (С.39 – 40).

Звернення до наших читачів, передплатників, просвітян

Друзі!

Тижневик “Слово Просвіти” – один із небагатьох нині існуючих островів незалежного українського слова в інформаційному морі – за певного “сприяння” нашої влади опинився на межі припинення свого існування. І тільки ми самі, хто любить, шанує і дорожить українським правдивим і об’єктивним словом можемо допомогти “Слову Просвіти”. Будь-яка фінансова підтримка видання – це вагомий внесок в українську справу. Тож подаємо Вам наші банківські реквізити:

АТ “Альфа-Банк, р/р UA 30 300346 0000026002016994001; отримувач: ГО “Всеукраїнське товариство “Просвіта” ім. Тараса Шевченка; код ЄДР-ПОУ/ІНН: 00031756.

Призначення платежу заповнюється платником так, щоб надати повну інформацію про платіж.

Минулого тижня на наше прохання про допомогу для газети “Слово Просвіти” відгукулися:

1. Галич Іра Петрівна – 500 грн.;
2. Дудикович О. В. – 400 грн.;
3. Лучнікова Тетяна Францівна – 200 грн.;
4. Служанська Зеновія – 500 грн.;
5. Островська Юлія Михайлівна – 500 грн.;
7. Старюк Н. В. – 500 грн.;
8. Музиченко Олександр Дмитрович – 800 грн.;
9. Слободянюк Степан Мефодійович – 200 грн.;
10. Шмигельська Людмила Миколаївна – 1000 грн.

Петренківське свято у Слов’янську

Тетяна ЛІСАК,
член НСКУ, голова
Слов’янської міської організації
НСКУ, лауреатка премії імені
Михайла Петренка

Організаторами свята є Донецька обласна організація Національної спілки краєзнавців України, відділ культури Слов’янської міської ради, Центральна бібліотека ім. М. Петренка, Слов’янська міська організація ВУТ “Просвіта”.

У заході взяли участь краєзнавці, просвітяни, бібліотекарі, вчителі шкіл та викладачі місцевого педуніверситету, лауреати попередніх років, шанувальники творчості М. Петренка.

Згідно рішення комісії цього-річними лауреатами премії імені Михайла Петренка стали:

– Харитонова (Талалай) Раїса Петрівна – поетка, член НСПУ (м. Київ) у номінації “Поезія” за збірку “Рівновелика любові”;

– Омельченко Світлана Олександровна – ректорка Донбаського державного педагогічного університету, докторка педагогічних наук, заслужений працівник освіти України (м. Слов’янськ) у номінації “Популяризація життя та творчості Михайла Петренка”;

– Тішакова (Цимбалюк) Галина Іванівна – викладач української мови та літератури, спеціаліст вищої категорії, старший

викладач Слов’янського багатопрофільного регіонального центру професійної освіти імені П. Ф. Кривоноса, член ВУТ “Просвіта” (м. Слов’янськ) у номінації “Популяризація життя та творчості Михайла Петренка”.

Голова комісії з присудження премії, голова Донецької обласної організації НСКУ, член ВУТ “Просвіта” Валерій Романський вручив лауреатам дипломи, посвідчення та нагрудні знаки. Про кожного лауреата показали слайди, представники груп підтримки широко привітали лауреатів та вручили їм квіти. Лауреатці з Києва поетці Раїса Харитоновій (Талалай) відзнаки будуть вручені пізніше у Спілці письменників України.

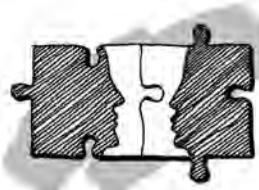
Переможців привітали заспівник голови міської ради Юрій Підлісний, завідувачка міським відділом культури Марина Олійник, голова Слов’янської міської організації ВУТ “Просвіта” Ольга Краснощок. Дипломантами конкурсу стали:

1. Перетятько Тетяна Григоріївна (м. Слов’янськ) за поетичні твори;
2. Узюк Аліна Ігорівна (с. Антонівка Мар’їнського району Донецької області) за ілюстрацію до вірша М. Петренка “Думи мої, думи мої...”;
3. Тендітна Поліна Миколаївна (м. Лиман Донецької області) за добірку поетичних творів;
4. Магула Ксенія Олександровна (м. Слов’янськ Донецької області) за добірку поетичних творів;
5. Рухленко Єлизавета Ігорівна (м. Торецьк Донецької області) за добірку поетичних творів.

Присутні слухали вірші у виконанні нагороджених дипломантів. Свято проходило в теплій атмосфері. Лунали пісні на слова М. Петренка “Дивлюсь я на небо...”, вірш “Взяв би я бандуру...”; переглянуті слайди, відеосюжети підтвердили, що у Слов’янську шанують творчість Михайла Петренка.

Слов’янськ чекає нових номінантів на Петренківську премію 2021 року!

“Кожна країна зобов’язана забезпечити своє населення захистом від біологічних загроз”.

Чорні лебеді пандемії над світом

Слово до читача

Наприкінці ХХ — початку ХХІ століття з’явилися сотні кінофільмів та серіалів США, Великобританії, інших країн (український фільм “Карантин”, 1966 р., поставленний за моїм сценарієм, був одним з перших у цьому ряду), які попереджали людство про небезпеку виникнення смертельної пандемії, викликаної невідомим вірусом — нерідко це був збудник, штучно створений в лабораторії зловмисників. Ці пророцтва-лякали збулися в 2019–2020 рр., коли світу поширилася пандемія нової, ще небаченої вірусної інфекції COVID-19 (Corona — virus disease, 2019), збудником якої став коронавірус SARS-CoV-2, резервуаром якого є колонії кажанів (летючих мишей) у Китаї. Пандемія охопила понад 180 країн світу, коли захворіло (на початок вересня 2020 р.) близько 30 мільйонів людей, померли 1 млн. хворих.

Пандемія вразила як найбільш розвинені країни світу — США, Великобританію, Німеччину, Італію, Іспанію, так і відсталі країни “третього світу” в Африці, Азії, Латинській Америці. Поширення інфекції поставило під знак запитання розвиток світової цивілізації, різко обмежило процеси глобалізації, а подеколи й спричинили політичну кризу.

Вірус SARS-CoV-2 з родини коронавірусів вміє ставити зіркою номер один не тільки серед дослідників-вірусологів, але й перетворився на найпопулярніший мем сучасності, предмет обговорення в світових засобах масової комунікації.

Врахуючи всезростаючий інтерес суспільства до нової, таємної інфекції, слід привітати працю Сергія Комісаренка. Написаний на найвищому науковому рівні всеобщий огляд новітніх знань про COVID-19 — від структури віруса до проблем імунітету і перспектив створення вакцини та ефективних ліків проти цієї підступної хвороби — цей глибокий і вникливий аналіз дає можливість зрозуміти складність завдань, що постали сьогодні перед медичною науковою і практикою охорони здоров’я у зв’язку з атакою на людство нового інфекційного захворювання.

Трудомістка і ретельна праця С. В. Комісаренка, даючи ряд достовірних на сьогоднішній день відповідей, одночасно ставить багато нових запитань, стимулює наукову думку на пошуки нових істин. І в цьому — у формуванні невирішених проблем COVID-19 — полягає “додана вартість” огляду, який, переконаний, буде уважно прочитаний вірусологами, імунологами, інфекціоністами, епідеміологами, генетиками та іншими спеціалістами, які мають причетність до подолання пандемії.

Хочу сказати, що найбільшою проблемою ефективної боротьби з цією інфекцією в Україні було безпідставне руйнування епідеміологічної і лабораторно-вірусологічної служби; і це в країні, в якій жив і працював фундатор епідеміологічної науки, учень Д. Заболотного, академік Л. В. Громашевський (1887–1980), який розробив ученні про “механізм передачі інфекції” — рушійну силу епідемічного процесу. Пишаюсь тим, що був учнем Л. В. Громашевського, довгий час працюючи з ним у Київському НДІ епідеміології та інфекційних захворювань, який носить тепер його ім’я. Повітряно-крапельний механізм передачі вірусу SARS-CoV-2 є найбільш ефективним і за безпече глобальне і швидке розповсюдження інфекції — подібно до епідемії віспи, легеневої чуми та грипу. Серед учнів Л. В. Громашевського — доктор медичних наук В. П. Жалко-Титаренко — один з найбільш креативних дослідників повітряно-крапельного механізму передачі віrusу, який встановив математичні закономірності розповсюдження інфекції в різних середовищах.

Зрозуміло, що для ефективної боротьби з пандемією необхідно не лише проведення масових лабораторних досліджень зараженості населення вірусом SARS-CoV-2 (як у Німеччині), але й кваліфікована робота епідеміологів з виявлення мікрогонів інфекції та ланцюжків “хворий — носій — хворий — хворий — спалах”.

Високо оцінюючи наукове і популяризаторське значення роботи С. В. Комісаренка, хочу зазначити, що її автор — одна з найяскравіших постатей сучасної української науки. Знайомий з Сергієм Васильовичем ще зі студентських років (ми обидва — випускники Київського медичного інституту ім. О. О. Богомольця), я завжди з дружнім інтересом стежив за успіхами свого молодшого колеги. Він постійно був і залишається на вістрі найучасніших напрямів молекулярної

імунології — науки на стику біохімії, генетики, молекулярної біології; його класичні дослідження імунологічного стану тих, хто працював на подоланні наслідків аварії на ЧАЕС, показали — всупереч тодішнім офіційним доктринаам — наявність своєрідного чорнобильського СНІДУ, пригнічення імунітету під впливом навіть малих доз радіації.

Пригадую, як я — тоді посол України в США — розповідав про це в Білому домі віце-президенту США і Першій леді Америки — і я уважно вони слухали цю інформацію. А в цей час мій колега С. В. Комісаренко представляв Україну в Великобританії та в Ірландії. Колеги-дипломати розповідали, як яскраво і успішно посол Комісаренко працював у Лондоні, відстоюючи інтереси нашої держави.

Незабутньою залишається робота Сергія Васильовича в якості віце-прем’єр-міністра України з гуманітарних питань, його роль у міжнародному відзначенні трагедії Бабиного Яру (1990–1991), у відновленні Києво-Могиліанської Академії та інших важливих акціях.

І ось тепер автор багатьох монографій, понад 500 наукових статей, академік-секретар Відділення біохімії, фізіології, молекулярної біології НАН України, голова Комісії з біобезпеки і біозахисту при РНБО України та голова робочої групи з проблем (наслідків) поширення коронавірусу SARS-CoV-2 в НАН Україні академік С. В. Комісаренко звернувся до най актуальнішої проблематики сьогодення — пандемії COVID-19, давши нам сучасну наукову інтерпретацію цієї події.

Чорні лебеді пандемії над планетою... Щодня американський телеканал CNN дає короткий вражаючий огляд подій у різних країнах: Данія, В’єтнам, США, Нігерія, Парагвай, Ісландія, Україна, Пакистан, Марокко. Різні континенти, різні цивілізації. І — однакова картина буднів пандемії: люди в масках, госпіталі, сповнені хворими, лікарі в космічних захисних костюмах.

Пам’ятаймо: пандемія ще триває. Боротьба проти небезпечної інфекції — в самому розпалі. Огляд С. В. Комісаренка — драматичний документ цієї боротьби.

Юрій ЩЕРБАК,

доктор медичних наук, епідеміолог, письменник,
Надзвичайний і Повноважний посол України (Ізраїль,
1992–1994, США, 1994–1998, Канада, 2000–2003).

Світова коронавірусна криза

Сергій КОМІСАРЕНКО,
академік НАН України і НАМ
України, академік-секретар Відділення
біохімії, фізіології і молекулярної
біології НАН України, директор Інституту біохімії
ім. О.В. Палладіна НАН України, голова Комісії з біобезпеки і біо-
захисту при РНБО України

Вірус — це просто погані новини, загорнуті у проптійну оболонку.

Пітер Медавар,
лауреат Нобелівської премії
1960 р.

Витрати на здоров’я людей —
це найкращі інвестиції.
(Давно відома аксіома)

**Декілька слів про можливі
загрози біологічного
походження для України**

Людство живе на нашій чудо-
віті, можливо, унікальній у Всес-
віті, планеті Земля вже багато се-
тень тисячоліть, і впродовж цього
часу ми — люди, — постійно зу-
стрічаємося із загрозами і для на-
шого особистого життя, і і для

існування людей взагалі. Ці загрози можуть бути і різного походження, і різних масштабів, і ті, що були давно, і недавно, чи можуть бути у майбутньому, про що нам можуть підказати наукові передбачення. Загрози можуть бути природного походження — землетруси, цунамі, тайфуни, повені, засухи, можливо — астероїди; чи штучного — завдяки діяльності людей, передовсім — як результат глобальних воєн чи суттєвих втручань в навколошній природу. Досить згадати дві світові війни, Хіросіму і Нагасакі, випробування атомних та термоядерних бомб, аварії на Чорнобильській та Фукусімській атомних станціях, знищення лісів у тропіках і т. п.

Одними із найбільш небезпечних для життя і здоров’я людини є загрози біологічного походження, якими опікуються системи біобезпеки у кожній країні. Біобезпека є однією з найважливіших складових загальній системи безпеки кожної держави. Вона охоплює широке коло проблем, вирішення яких, за порядком пріоритетів

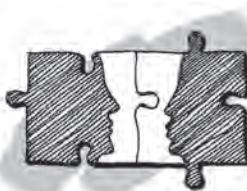
для України, повинно мінімізувати всі загрози біологічного походження, які існують чи можуть виникнути в нашій країні. Зокрема, до біобезпеки входить боротьба як з особливо небезпечними хворобами людей, тварин і рослин, так і з “звичайними” захворюваннями, масштаби яких спричиняють загрози з економічної, біологічної або соціальної точки зору, із загрозами, що виникають при свідомому чи несвідомому використанні досягнень сучасної біології та біотехнологій, що мають “подвійне застосування” (тобто можуть використовуватися і з мирною, воєнною чи терористичною метою, так звані — англійською — “Dual-use research”). Біобезпека має також переважати загрозами, в першу чергу для людей, але також і для тварин та рослин, зумовленими несприятливими екологічними чинниками, неякісними водою, ліками, харчовими продуктами, генетично-модифікованими організмами, що можуть створювати небезпеку біологічному різноманіттю, тощо. Недарма, країни “Великої сімки” питання біобезпеки виділяють у найважливіший напрям своєї діяльності, а за міжнародними вимогами та рекомендаціями ООН і ВООЗ кожна країна зобов’язана забезпечити своє населення захистом від біологічних загроз.

Із пандемієй, які спустилися на насу планету, впливали на існування чи на розвиток цілих цивілізацій, на долю давніх чи більш сучасних держав та міст, а також на поширення релігій, можна згадати, в першу чергу, про чуму, зокрема про три її пандемії. Перша, яку звуть Юстиніанською, була між 542–546 роками нашої ери. Вона поширилася із Азії чи Африки через Середземне море на кораблях із зерном та щурами до Європи та забрала біль 100 мільйонів життів, що складало понад половину населення цих регіонів і, зрештою, привела до занепаду Римської імперії. Вважають, що вона забрала життя понад чверті населення Європи. Саме під час цієї епідемії люди зрозуміли важливість фізичної ізоляції, і перший описаний випадок використання карантину був у Дубровнику у 1347 році. Поширення хвороби, голоду і злиднів приводив до зневіри людей у релігії, і в багатьох місцях Європи популяреність та вплив релігії суттєво впав.

Третя пандемія чуми почалася в Китай у 1894 році і потім поширилася до Індії (1896 рік) та до США (у 1899 році). Найбільше постраждала Індія, що була в ті часи британською колонією. До 1921 року в Індії від чуми померло біль 12 мільйонів людей, в той час, як в інших країнах світу за цей час — три мільйони осіб. Така кількість жертв та страждання людей на тлі мізерної допомоги від мітрополії викликали суттєвий ріст національної свідомості та поширенню боротьби за незалежність Індії.

Нам усім добре відомий вірус грипу, що відвідує нас майже кожної осені та (чи) зими, викликає шонайменше дві пандемії. Це сумнівідома “Іспанка” (H1N1) 1918–1919 років

та “Свинячий грип” (H1N1/09) 2009 року. Вважають, що, можливо, одна третина усього населення землі була інфікована “Іспанкою”. Її летальність була понад 2,5% (у сезонного грипу — менше за 0,1%), і за три хвилини інфекції загинуло від 50 до 100 мільйонів осіб. У серпні 1918 року, під час другої хвилі поширення вірусу, мутація вірусу привела до суттєвого збільшення його агресивності із летальністю від 10 до 20%, вражаючи, на відміну від звичайного грипу, молодих і здорових людей. Вважають, що грип

пинено, незважаючи на відсутність ефективних етіотропних методів діагностики, лікування та профілактики цього захворювання, завдяки консолідації зусиль багатьох країн у проведенні безпрецедентних заходів, а також тому, що в геномі вірусу стала “головна” мутація, коли з його РНК випав фрагмент у 29 нуклеотидів.

У 2012 р. в Саудівській Аравії виникло нове захворювання, яке дуже нагадувало SARS, — середньосхідний респіраторний синдром MERS (Middle East

Respiratory Syndrome), відомий також як верблюжий грип. Його збудником був коронавірус MERS-CoV, яким люди заразилися від верблюдів, що також стали переносником вірусу від кажанів до людей. Повторні спалахи MERS було зареєстровано у Південній Кореї в 2015 р. і в Саудівській Аравії в 2018 р. Епідемія MERS охопила 26 країн (передусім Середнього Сходу) і спричинила 2519 випадків захворювання, з яких 866 були летальними (34,4%).

Епідемії SARS і MERS вражали своїми летальними наслідками (на щастя, вони не досягли України), однак наступна епідемія, яка виникла (як офіційно вважають) в китайському місті Ухань у листопаді 2019 р., значно перевершила за своїми масштабами всі попередні та змінила життя людей у всьому світі. Нове респіраторне захворювання здобуло назву коронавіруса хвороба 2019 року — COVID-19 (Coronavirus disease 2019). Його збудником є коронавірус SARS-CoV-2. За три чверті року від моменту появи перших випадків інфікування SARS-CoV-2 вірус поширився у 188 країнах, інфікувавши біля 28 млн людей і спричинивши майже 1 млн. смертей.

В Україні перший випадок захворювання на COVID-19 було зареєстровано в Чернівцях 29 лютого (підтверджено 3 березня) 2020 р. у чоловіка, який прибув з Італії. Відтоді (станом на вересень 2020 р.) було зареєстровано понад 170 тис. випадків зараження, з яких біля 3 500 виявилися летальними. На відміну від епідемії SARS 2002 р., коли причина виникнен-

ня у хворих атипової пневмонії (і летальних випадків від неї) стала зрозуміло лише через кілька тижнів, інформацію про новий вірус SARS-CoV-2, що викликає серйозне респіраторне захворювання COVID-19, було передано службами охорони здоров’я КНР до ВООЗ наприкінці грудня 2019 р., і у найкоротший термін, уже 10 січня, китайські вчені опублікували повну послідовність геному SARS-CoV-2. Це дозволило іншим країнам відразу почати роботу зі створенням діагностиків і вакцин для боротьби з пандемією COVID-19.

Однак на сьогодні багато питань залишаються невирішеними: чому різиться летальність у різних країнах і серед різних верств населення; чи залежить ймовірність інфікування та тяжкість перебігу захворювання від дози вірусу; наскільки ефективно імунна система бореться з вірусною інфекцією і як довго зберігається імунітет у людини, що виникла; які мутації виникають у збудника та чи зачіпають вони ділянки геному, важливі для ПЛР-діагностики, що кодують найбільш імунонегативні епітопи вірусу, які можуть увійти до складу вакцин, тощо.

Походження і будова вірусу SARS-CoV-2

Коронавіруси² вперше було відкрито від курей у 1937 р., а коронавірус людини вперше одержали з культури війчастого епітелію трахеї людського зародка у 1965 р. До 2003 р. було відомо 10 видів коронавірусів, серед яких були віруси людини, великої рогатої худоби, свиней, гризуни, кішок, собак та птахів. З моменту ідентифікації збудника SARS (2002—2003 рр.) наукові лабораторії у усому світі розпочали активне і всебічне вивчення коронавірусів. З огляду на те, що SARS виник у Китаї і що саме тут розташоване найбільше природне джерело його іншування у кажанів, у китайському місті Ухань було вирішено створити найбільший у світі центр з вивчення коронавірусів, у якому успішно співпрацюють учени з багатьох країн. Тому за останні роки число відомих видів коронавірусів збільшилося в кілька разів: було відкрито нові коронавіруси людини, коней, кітів, птахів та кажанів.

Коронавіруси характеризуються широким тропізмом і можуть вражати крім дихальних шляхів печінку, нирки, кишечник, нервову систему, серце та очі. Типова коронавірусна інфекція клінічно проявляється грипоподібним синдромом та/або кишковими розладами. До появи SARS-асоційованого коронавірусу вважалося, що коронавіруси викликають у тварин досить серйозні захворювання, а в люді-

ни — лише легкі хвороби верхніх дихальних шляхів³.

За ступенем подібності геномів та антигенними властивостями коронавіруси поділяють на 3 групи: а-, б- та γ- коронавіруси. Коронавіруси першої групи (збудники перитоніту собак, кішок, інфекційного гастроентериту свиней, коронавірус людини 229E і NL63 та ін.), а також другої групи (збудники гепатиту кішок, собак, мишей, енцефаломіеліту свиней, коронавірус людини OC43 і HKU1 та ін.) спричиняють захворювання у ссавців, зокрема легкі респіраторні захворювання у людей. Коронавіруси третьої групи викликають захворювання у птахів (віруси інфекційного бронхіту курей, качок). Після тривалих досліджень і дискусій коронавірус SARS-CoV віднесли до підгрупи 2b другої групи коронавірусів. До цієї ж підгрупи належать віруси MERS-CoV і SARS-CoV-2.

Отже, вірус SARS-CoV-2 став сьомим відомим коронавірусом людини, чотири з яких пе-ріодично викликають гострі респіраторні захворювання, а три — виявилися летальними для людей (SARS-CoV-1, MERS-CoV і SARS-CoV-2).

За офіційними даними КНР, захворювання на COVID-19 було виявлене 17 листопада 2019 р. у 55-річної особи з міста Ухань (провінція Хубей). Перші випадки захворювання пов’язували з ринком морепродуктів в Ухані, однак за даними дослідження, опублікованого в журналі Lancet, деякі люди з числа перших інфікованих SARS-CoV-2 не мали безпосереднього контакту з цим ринком.

Є свідчення того, що людина могла інфікуватися цим вірусом значно раніше (ще в середині вересня 2019 р.), причому ця подія відбулася не в Ухані. Вчені Кембриджського університету провели геномні дослідження понад 1000

людів з Уханя та інших міст Китаю, а було виявлено (7 з 11 ізолятів) у провінції Гуандун, розташованій за 500 миль від Уханя, однак у самому Ухані переважав вірус типу B. Коронавірус типу C було виявлено у перших інфікованих в Європі, а також у Південній Кореї, Сінгапурі та Гонконгу, однак не в материковому Китаї. Ці дані свідчать про те, що перехід вірусу SARS-CoV-2 від кажанів до людини відбувся між 13 вересня та 7 грудня 2019 р., і сталося це не в Ухані, оскільки в цьому місті до 17 січня 2020 р. майже всі виділені ізоляти належали до типу B.

Геном SARS-CoV-2 на 88% (за іншими даними, на 96%) ідентичний геному SARS-подібних коронавірусів кажанів, однак вірус генетично відрізняється від SARS-CoV і MERS-CoV (подібність становить близько 79 і 50% відповідно). Припускали, що SARS-CoV-2 походить від коронавіруса кажанів і через якийсь проміжний вид тварин передався людині, потрапивши на ринок морепродуктів в Ухані, з яким пов’язували перші масові випадки захворювання на COVID-19.

Подальші дослідження виявили подібність SARS-CoV-2 на 90% до вірусу панголіна (*Manis javanica*), особливо значну в ділянці протеїну S, що відповідає за проникнення в клітину. Однак було доведено, що панголіни не є тваринами, від яких коронавірус перейшов до людини. Фактично SARS-CoV-2 є химерою, що поєднує в собі окрім риси коронавірусів кажанів і панголінів, а його походження досі залишається нез’ясованим. Дослідження тривають, але поки що не виявлено ані “нульового” пацієнта серед людей, ані проміжної істоти між кажанами і людиною.

У березні-квітні 2020 р. фахівці детально розглядали можливість штучного походження SARS-CoV-2 і дійшли висновку, що ймовірність цього є надзви-

Член-кор. НАМН України Б. М. Маньковський:
“...книжка — дуже цікава і близьку підготовлено!”

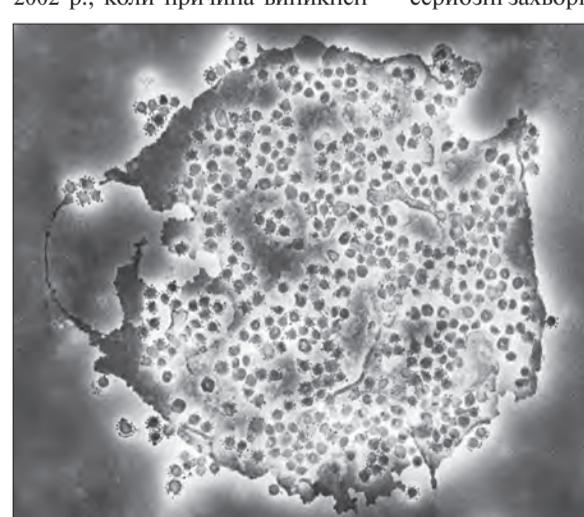

Рис. 1. Електронограма клітини людини, що переповнена коронавірусами SARS-CoV-2

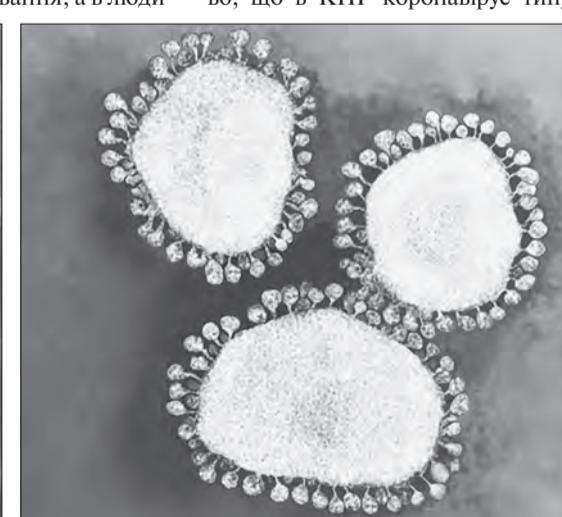

Рис. 2. Електронограма коронавірусів SARS-CoV-2

чайно малою. Дослідження мутацій геному коронавіrusів та їхньої еволюції практично беззаперечно свідчить про природне походження SARS-CoV-2. 30 квітня 2020 р. Національна розвідка США також заявила, що коронавірус SARS-CoV-2 не було створено штучно або генетично модифіковано. Однак, незважаючи на це, 3 травня 2020 р. держсекретар США Майк Помпео підтримав думку президента Дональда Трампа і заявив, що США мають докази лабораторного походження вірусу, який нібито розробили в лабораторії в місті Ухань. Та серед вчених цю заяву вважають скоріше політичною, ніж науково підтвердженою.

Далі буде.

¹ Цивети, або вівери, — плімністі нічні тварини, дещо схожі на котів чи лисиць; вони легко приручаються, і в Південно-Східній Азії їх часто утримують як свійських тварин.

² Порядок Nidovirales, сімейство Coronaviridae, підсімейство Orthocoronavirinae.

³ 10—30% респіраторних вірусних інфекцій у людини пов’язані з колонізацією коронавірусами 229E, OC43, HKU1 та NL63 епітеліальних клітин слизової носа та горла.

“Я буду на чатах, мов знак на майбутній мапі,
як спомин єдиний про те, що і ви — були”.

Наталка ФУРСА

Розгризає кавові зерна
жінка-птаха, жінка-комаха...
Осінь пізня, вогко і темно...
Зерна смажені... зерна пахнуть
гіркотливо і солодково —
як прощання з тутешнім світом.
Ніч тече, мов прочахла кава,
у щілині й на смуги злітні.

Жінці-птасі, жінці-комасі
ані вирію, ані скиту —
тільки зерна, затверді в часі
та обточені чорним вітром...
Затужавила крапля слізна.
Запеклись німогою крики.
Так не люблять лише Вітчизну —
непозувно і неуникно...

Це не гріх, що взискує кари, —
просто доля жінки-комахи:
вигризати у зернах кави
світлі діри — для жінки-птахи.
Це не подвиг — зреєстися раю
просто неба, що впало вчора.

Просто жінка у хаті скраю
зерна кавові розгризає
і облизує губи чорні.

У домі старому багато комах:
в порогах розтрісканих і підвіконнях
мурахи руді — наче вицвілій мак
і чорні — як стиглий невипитий соняч.
У домі старому снують павуки,
завішують двері, зашторюють вікна —
і згуслі до темряви митті й вікни
ковтають проміння поламані ікла.

В старому дворі хмелем спійманий дощ
обстукує зелень, мов костур незрячий.
У скринці поштовій — осине гніздо,
під дахом — остигле гніздо ластів'яче.
Приходять вночі молоді їжаки
ї стежки проривають у руті і м'яті,
штурхають на ганку порожні миски
і ситих вужів, що поснули на чатах.
Імлу з черепиці струсили крилом,
не висікши й іскри собі на розраду,
замішлив кажан, що шукає житло,
зникає в пітьмі опівнічного саду.

А небо скрипить, наче люстро криве
на кітіку місяця, вгрузленого в комин.
Та хтось тут живе, дуже мирно живе —
інакше зірки не стояли б над домом.

День у листопаді

В чорній шибці свіча-одиночка
недовго житиме —
як тоненька цівка молочна
на скибці житній.

Підвіконня заставлю свічками —
хай скло подвоїть.
Процільсь, молочко, в вічну пам'ять —
зроби живою!

Скиба аспідна зводиться хлібою,
та жалить крихтами.
...Ох, не всі свічки горять рівно...
Хто тут дихає?

...ані вирію, ані скиту...

Наталка Фурса (1964, Полтава) — поетеса, прозаїк. Закінчила факультет журналістики Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (1986). Довгий час працювала за фахом у засобах масової інформації, редактором у видавництвах.

З 2011 року мешкає в селищі Ромодан на Миргородщині (Полтавська область), на творчій роботі.

Автор семи поетичних книжок: “Оклик” (Київ, 1993), “Дар Любові” (Полтава, 1997), “Страсті по Страті” (Полтава, 2000, 2001), “Необлітане небо” (Полтава, 2002), “Нічого, крім повторень” (Київ-Хмельницький, 2004), “Пилок і пил” (Полтава, 2015), “...ані вирію, ані скиту...” (2020, Полтава), а також книги малої прози “Зінське щеня” (2017, Полтава).

Член Національної спілки письменників України (1997) та Асоціації українських письменників (2001).

Триптих про вибір

1

Ти десь — між азом і ятем —
шукаш, куди примостишся?..
Найперші — завжди розп'яті,
а другі — святі апостоли.
А далі — розмита межі —
юрмою йдуть послідовники:
надійні, та обережні,
покроплені і покровлені.

За ними котяться круглі,
що завжди сповзають в колії:
їм байдужі перші й другі,
їм рідні — лише впокоєні.
А в самім кінці — затяті,
яким вже втрачати нічого,—
забуті всім світом яті,
апостоли болю й відчаю .

2

Останній — смішний. Бо вірний.
Як Перший, він завжди крайній.
Обох до найвищої міри
засудять у ріднім краї.

Над Першим побачать німба,
як сонце зайде за обрій.
Народ вину перекліпа,
вином причастившись добрим.

Його наливатимуть другі,
шукуючи серед третіх
таких, що згодяться в слуги
ї служитимуть їм до смерті.

Коли ж розкотяться світом лукаві,
що волі хочуть, за ними
бігтиме слідом
Останній —

з вишкіром вовчим.

3

Не хочеш ніким? Апострофом?
Абетка — ченцева вервиця:
обкрутиться і непосліхом,
як завжди, на аз повернеться.

Не ждіть пророків із чужих країв:
на Соловках нема вже солов'їв!
Гойдають пташенят, сліпих і кволих,
Вітчизни упосліджені гаї —
і ті малята вже зривають голос.

Не навчені співати оди лжі,
із Соловків не вернутся мужі:
їх принесли, холодними, додому —
і землі розступилися чужі,
а власну й досі злякано судомить.

Героям — слава, пам'ять... і хрести!
Раз укопати — більше не нести,
і можна розговлятись на майдані...
Горить калина — стидно їй за тих,
осолов'их, що піють осанні.

Заблуди блудять і в своїх краях...
Іуди приручають солов'яті...
Торгують свіжим лавром златоусті...
Осика не тремтить, бо нічия:
немає крайніх навіть для мотузки.

Дякую, Боже, що дав мені жорна і дві руки,
гори каміння, і скелю високу, і дно ріки —
маю роботу, маю опору й спочити де
Може, це й добре, що все дарування твое — тверде.
Може, це ласка, що Ти мені крилець легких недав:
хліб — із каміння, яке обмиває Твоя вода —
сіра вода, що під вечір рудою завжди стає,
ї синя вода, що її моє серце уранці п'є.
Дякую, Боже, за міць, що у душу мою тече.
Мабуть, Тобі, усесильний, потрібне мое плече
ї руки мої, щоби жорна важенні крутили ці,
ї губи мої, щоб у них випікались Твої хліби:
щоби робились як сонце чи місяць, що уповні,
щоб золотими ставали слова Твої кам'яні.

Дякую, Боже, от тільки звільні мене од змії,
що наливає щоночі отруту в уста мої.

Очі із вирви не бачать світла.
Боже, свічу затепли — пора...
Як обіймають могилу квіти...
Вічний підводиться із одра!

Очі уздріли: пітъма — по краю...
Де ти, Любове? Меча подай!
Ржаві шаблі ковилу стинають...
Маки яріють... а кров — руда!

Вітер-ординець чигає в полі...
Дай же, Вітчизно, сталевих крил.
Бо виповзає зі скиту — воля.
Бо наповзає війна — згори.

Усі вірші збулися. Сьогоднішні збудуться завтра.
Боже, рота заший мені, руки мені відрబай, —
щоб не сміла ні слова лихого у світ проказати:
вже і хмелю — по вінця, і реготу — через край.
Вже і гніву — по войну, і крові — по горло губи,
вже і шанців — як петель, а в'язу немає кінця.
Цей годинник заведено, мабуть, лише на згубу —
бо півнів на заклання змінила дурна вівця.

Вона звуться “надія”. Вона вже давно без вовни.
Йде оракулам в руки, натоміна від погонь,
бо, одбившись од гурту, прибілає лише до слова —
до чужинського слова, що любить лише вогонь.
Що вона їм розкаже? Що за неї розкаже тіло?
Що повідає кров — тим, хто вірі і їй не йме?..
Місяць виліє червоне, залишиться вишкір білий —
в чорну ніч, крізь яку тільки вітер північний дме.

У Господа скінчилися дива.
— Робіть самі. Я вже зробив достатньо.

Горить — не греє древня булава.
Не купина! Палімо хлів і хату.

Погрімося. Потім, у золі,
шукатимемо крайніх між голоти
і дзвонарів:

О Боже, ми ж не злі.
Це все — лукавий, це його робота.
Його караї. А нам, слабким, прости
ї верни на шлях, яким іти повинні.
Обабіч — бачиш! — вже стоять хрести.
Пошли ж нам чуда ще... заради Сина!
А ми тобі — в одну з квітневих днів —
і писанку, і паску, і грошенята...

— У мене вже скінчилися й Сина.
Тож зраджуйте своїх — і розпинайте.

На вічне материнство Елегія

Яка ж ти баба, ну яка ж ти баба?!
За сто віків дитя не привела!
Ліна Костенко

...Ото й скам'яніла, як час надійшов родити.
Процільно степи темним поглядом обвела.
Не злазять із коней на землю ні муж, ні діти.
Свистить над ковилами спрагла грудей стріла.
Нахромлює сонце, бо сонцю летить назустріч,
роздмухує куряв розпечено заметіль.
І там, де промчать вони, — тільки кургани пустки,
і довгі віки тягне згарищами відтіль .

А хто їх жене? Вільна воля чи дух наживи?
Історія — жінка з душою кочовика?
А баба — родила, ростила, була щаслива,
допоки тримала синів на своїх руках.
Та щойно зіпнувшись на ноги — коня шукають,
і вже їм за матір — свобода, ї нема землі.
А ти — знов народжуї! І знову це буде — Каїн
з тавром невітравним бездомника на чолі.
То скільки могла материнська душа терпіти?!
Ви скажете: звичай. Та красна ж йому ціна:
ховати синів по світах — і потому жити,
віддавши молодшим їх сідла та імена.

Важенні кургани — не стіні, живих не спиняте.
Нашадки шукатимуть тут не кістки — гроши.
Та може вона врятувати одного сина —
того, що в утробі і ще не продав душі
ні волі, ні злату, ні кревній стрілі із лука,
ні дикому стегну, що кличе в новий набіг.
Він лишиться в ній — і його не назвати онуком
ні скіф, ні сармат, ні татарин, ані печеніг.

Ото й скам'яніла, коли підійшли пологи.
Живіт обхопила, обперлася об курган.
Летіть, божевільні, туди вам усім дорога!
А я заважав вже для лету і диких мандр.
Я буду отут, де могили під ковилою,
де кості синів, їхніх коней і вірних слуг.
Це — наші кінці,

а початок — навік зо мною:
його у мені не здолає ні час, ні лук.

Я буду на чатах, мов знак на майбутній мапі,
як спомин єдиний про те, що і ви — були.
Чому я лишилась? А що залишалось бабі?
Варити отруту для жінкою стрілі?!
Чому не родила? А що б це змінило в світі?
Сини — за батьків. А за матір — одна земля
(оця, під мною, чужа, та віднині — рідна,
бо в неї з синами своїми вростаю я).

Хай мертві впокоються — там. А оцей, в утробі,
щасливець, який не родився ю сіяє кров,
хай жде — у мені — будівничих і хліборобів,
допоки не зійде на крові братів — любов,
і вродить безстрашно, бо вже їх не буде в світі —
отих, що набігами витопчути навіть рай.

Ото й скам'яніла, як час надійшов родити.
Та що це змінило? — Родила її сестра.

Я розбилася об неба твердь,
та земля була тепла й пухка.

Пролилася гроза в четвер —
затекли ручай в рукав.

А у п'ятницю з рукава,
що не зміг обrostи пером,
в тиші висіялись слова —
у надії зійти добром.

А в суботу, у день тяжкий,
розвітилися знову громи:
гострий полиск Його руки
знак подав, що не буде мир!

Чого боятись? Ти ж не Каїн.
Ти батьків син, ти любий син!
Що б не шукав ти між чужин,
тебе прощають — і чекають.

I, здобивши чужі ґрунти
та заслуживши свинопаса,
ти вернешся — і станеш газда!
Й тобі до ніг падуть брати,
і мати, і уся родина,
що не зрікалася вітчизні.

Бо блудний син — найвищий чин
у нашій славній Україні...

Стебла в ріст!
А корінню — гнити...
Нічого нового, нічого ефектного:
приміряють краватки вчораши діти,
шиють костюм дерев'яний — мертвому.

“Життя триває” — банальніше тризни.
Луна розносить і гімні, і лайки.
Угноєну грядку звемо Вітчизною.
За вкраденим морем ридаємо чайками.

Бадилля, задарма віддавши працю,
маскує дощем довгий шлях додому —
у ґрунт, де холодні кістки козацькі
втішаються спокоєм і невідомістю:

недосліджені, в музеях не виставлені,
етикетками не марковані,
не захвалені і не висміяні,
як належить, смертью впокорені.
Найліпша доля!

А корінню — гнити,
щоб твердь ставала м'якою і творчою...

Чим допоможеш щасливим дітям,
яким дорослішати не хочеться?

Балада про Телесика

Ач, летить! Птаха горда, вільна:
хмари креще, бо крила сильні —
можуть весь обійтися світ...
Ой, Телесику, бідний хлопче,
вона й знати тебе не схоче —
бач: корона на голові.

— Ми з тобою, безкрилий, різni.
Я несу на собі вітчизну.
Важко й так — не обтяжжуй слізми.
Нехай тебе задні візьмуть.

О, летять! Тихі, гарні, милі.
Трохи нижче, і вужчі крила —
сон погойдують голубий.
Ой, Телесию, зберися з духом.
Не гурай! Не захочути слухати:
ближче вух у таких — дзьоби.

Ми з тобою, безхатьку, різni.
Ми шукаємо десь вітчизну —
не розходяться хмари грізni.
Нехай тебе рідні візьмуть...

Ох, летять. Це не крила — стяги
за собою у небо тягнуть,
а на лапах — багно і слиз.
Ший довгі й тонкі, як спиці,
одвертають безлікі лиці, —
бо не хочуть дивитись вниз.

Ми з тобою — рідня. Молися.
Тут, за нас, щоби ми — спаслися.
А тебе рятувати — пізно!
Нехай тебе... кутні візьмуть...

Не треба крил — я відлітати не буду:
в прощальні співи надто вітер студить,
вітальні співи не звучать ніде...
Я цій землі не як осколок в грудях —
як зерня, що й загубу пережде.

А мо', комашка, та, яка неквапно
її тіло й душу розімне у лапках —
щоби пухка зробилася легка...
А в зиму стану каменем — як крапка
в кінці її завітного рядка.

Ta навесні відтану — наче крига,
яка ріку від лютих стуж прикрила, —
і потечу, й умію, й напою.
Прийми мене в свої глибокі жили —
ще встигну налітатись... у раю.

...ми, маленькі рибки (*pisciculi*), народжуємося у воді,
подібно до нашої Риби (*iχθύν*) Ісуса Христа,
і, лише залишаючись у воді, будемо врятовані.
Tekutulan

Хапнула повітря — і досить?
І знову на глибину?
Весна так схожа на осінь —
узимку не спом'яну
у стужній річці заснулій,
де віком укріється рік,
де тіло замре — в намулі
і тільки більмом — д'горі...

Де буде душа — питаю
у Бога, що попустив.
Без зав'язі облітає
цей квітень, що труту спив!
Крижинки пелюстя жовкнуту,
крижинки роси — течуть.
Не річка життя, а бовтя,
не течія — каламутъ.

А де та вода, що світлом
світ поїТЬ — як молоком? —
Руками тягнусь за літом —
як рІбина за гачком.
Та кров на моїх долонях,
і скапує на плавник.
А ніч забиває в скроню
іржавий цвяшок вини.

І з ним я шукаю тверді —
отам, де її нема!
Де кляпи в роті розверсті
вганяє туга пітьма.
Де глибоко — та не мудро...
Де віком лоди стають...

Де в жили тече цикута —
останнє, що мудрі п'ють.
Останнє, що звуть любов'ю,
бо знають: по їх слідах
хтось прийде на риболовлю —
пробити більмо в льодах...

Диптих про хрест

1

Цей хрест на осонні, що держить небо
над світом — як віко синє,
тримає хтось інший, сильніший за тебе,
ї чекає тебе на зміну.
А ти вибираєш щасливі миті
з трави — як суніці пізні.
Та коси твої — рве на клоччя вітер,
та ноги твої — у ярах розритих,
а вік — у часах Вітчизни...

Сьогодні сліпа, вже завтра — нещадна,
цио землю кров напуває.
Невдячна пам'ять навіть нашадкам
всі стигми не відкриває.
Однак лиш здається, що все — повз тебе —
заблуду, що світом нудить:
то цвіт обрива, то ламає стебла,
шукає для пліч невагоме небо
ї суніці у жмені студить...

Ті ягоди — ярі, й дарма, що дерен
прогризли кроти і миші,
тут вічно живі тільки ті, що мертві, —
і мертвими стануть прийшли.
Їх ловлять в капкани короткі миті,
їх трутять сунічні соки.
А ген, на осонні, стойть як влитий,
не видимий зайдам і блудним дітям,
для кожного — хрест високий.

2

Боже літо довше за вік, вік —
більший за біографію...
Ти вибираєш для себе світ —
як у атласі з географії,
як горобчик — розкішний соняч,
чи як грушку — осиний рій.
А обрій — від скроні до скроні...
А хрест росте на осонні —
від “завжди чужий” до “твій”.

Бог хова до пори меча.

Світ на щита присідає боязно.

Ти вибираєш для себе час —

щоби радісно і безболісно.

Горобчик спиває соняч...

Грушку висмоктує рій...

А обрій стуляє скроні,

а хрест рамена холодні

лаштує під розмір твій...

Біографії — досить тире

перед цифрою невідомою.

Історії чхати — умер, не вмер, —

вона пише крапками й комами.

І кожен в годину тиху

в підніжжі свого хреста

смакує сунічку стиглу —

ї не бачить небесну стигму

у обрію на вустах...

Tut kіneць. Ne ходи далі.

Gригорій Сковорода

Тут — межа. Раз нема любові...

Земле, всоту останню краплю ...

Відридають за нею вдови —

і уродиться пісня завтра.

Тіло — кісткою, война — круком

гостро зирить в лікліві душі...

Шедро сходить нова наука:

раз не хочу — отож не мушу..

Душці в тілі кортить пожити —

бо чи зайде те Царство Боже?..

Та приходить Г осподь щоліта —

і знаходить Іуду в кожнім.

I, скривавлений, молить:

— Отче,

пронеси... не пролий даремно...

Цей нарід лиш співати хоче

над кістями, що тримають землю.

Tí могили, які всота

кров оту, що уже не верне,

цей нарід придбав містами

і засіяв отруйним зерном.

A на свіжих, пухких і теплих

(ще й віночки не захололи),

вже співає: то “Степом-степом...”,

то про ту, що не вмре ніколи...

Гарно так... про любов і жалі...

про святу невмирущість Нашу...

Пронеси... Хай плють і далі...

I не п'ють із Моєї чаши.

Мій світе, світчу, світку

немає місця... Горить черешня у садку,

горить безслізно. При ватрі вечора і дня,

при варті ночі. Ніхто весну не зупиня...

Ніхто й не хоче. Я, мабуть, наковталась снів —

димів — по комині... Я та зима, якій в весні

немає дому. Й треба йти, текти в сліди

пустою кров'ю — чи просто пам'ятю води,

що снить любов'ю...

Вода по руслу, як сліпа, стікає в море —

і береги пече ропа, од горя чорна!

Вода в розколині біжить — од зіль, що квітнуть...

Шукаю рідних між чужих — гукаю рідних...

Pідводься. Виходь. У полі

войн когось та зустрінє.

Нема половин у волі,

та вільний завжди із тінню, —

отже, їх уже двое.

Увечері тінь укриває —

ковдрою, із головою.

I поки ота голова ε,

себе не роздвоїтьвойн —

тримає серце в неволі.

A вранці, коли світило

зриває його із ложа,

він обмацує душу й тіло:

що вона хоче —

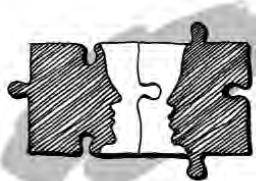
і що вона може,

щоби лишитися цілим?

тиша — як перед вибухом

страшно — як перед строєм

в кожнім

«Піккардійська Терція» про любов: до музики, людей, Батьківщини й не тільки

Інтерв'ю Людмили Пустельник з Володимиром Якимцем, художнім керівником відомої вокальної формaciї

Е пітетів про унікальність та творче довголіття цього колективу можна підбрати багато. Та всі вони, як не крути, звичатимуть неоригінально – саме завдяки унікальноті «Піккардійської Терції», шанованої вже не одним поколінням. Це, даруйте за пафос, як намагатися описати словами гірський краєвид. Чудово розуміючи, що слів все одно забракне, або ж ними належно передати побачене не вдастся – справа невдячна. Тож скажу лише, що спілкуватися з лідером формациї, Володимиром Якимцем – це так само класно, як слухати концерт «Піккардійської Терції».

Ми поговорили про: війну на Сході, українську долю, протистояння російському шоу-бізу, політиків, випробування часом та славою і тих, задля кого артисти виходять на сцену – нас із вами.

«По-європейські» – це не лише «їдемо в НАТО», але й ставлення одне до одного»

– У мене склалося враження, що «Піккардійська Терція» – принципово поза політикою. Вас неминіто на виборах, і від вас нечутно заяв з приводу: Виправте мене, якщо помиллюся, або розкажіть, чому.

– Не можу сказати, що це якесь принципове питання... Творчість для музиканта – це першочергове, і, якщо він починає мінити її на якусь співпрацю зради політики чи грошей, це автоматично означає, що творчість він займатися перестав, а розпочав бізнесом. Інша справа, що ми ніколи не втамничували своїх політичних уподобань, завжди їх висловлювали. Ви можете підняти всі наші інтерв'ю чи виступи на підтримку певних політичних сил і чудово зрозумієте, що наша позиція є сталою від самого початку створення колективу.

Якщо говоримо про принципи, ті, що в политичному розвиткові країни та її майбутньому, то вони такі, якими були й раніше. Це, звичайно, Євросоюз, НАТО, європейський рівень життя, а також європейські культури й освіта і ставлення один до одного.

Стосовно ж того, що «Піккардійська Терція» принципово не займається політикою, я, знову ж таки, можливо заперечу самого себе: нема ні музики без політики, ні спорту, ні поезії. Нічого без неї немає. На жаль, а, може, на щастя, кожен свідомий громадянин має розбиратися в політичному житті своєї країни,

якщо він не є байдужим до цієї країни.

– Колись *Ви висловилися, що маєте оптимізм з приводу змін у свідомості громадян у з'язку з Революцією Гідності. Цей оптимізм у Вас ще залишився – після всіх подій, що минули відтоді?*

– Я не перестав бути оптимістом і не припинив вірити в те, що свідомість змінюється. Бо цей процес продовжується. Але ці зміни не можуть бути за помахом рук чи розчерком пера. Зміни в свідомості – вони полягають у часі і в конкретних керованих поступальних рухах.

Всі згадують приклад Мойсея, який 40 років водив свій народ по пустелі, і тільки після того створилася нація – а не просто народ. У нас же, якщо брати всю країну, то 70 з копійками років – на заході України трохи менше – але все одно, нас виховували в зовсім іншому менталітеті. В інших правилах, стилях, життєвих принципах – це все не можна змінити одразу.

Завжди згадую референдум 1991-го року, коли 90,32 % відповіли «Так!» незалежній Україні, але знову ж таки: це був певний романтичний крок людей. Тоді ще не все розуміли, думали, що ось так просто – і почнуть жити по-новому. Потім, на жаль, роки, які, можливо, були втрачені... Або, навпаки – саме вони виявилися потрібними, щоб зрозуміти – нічого так легко в житті не дается. Гадаю, що люди вже почали це усвідомлювати – що від них щось залежить.

Інша справа, що далеко не завжди мені подобається вибір, який вони роблять, але не варто також забувати про їхнє право на цей вибір. В тому числі, ѹ вибору майбутнього для себе та своїх дітей.

У мене є оптимізм. Я дивлюся на те, як змінилася культура спілкування. Згадую 15 років тому цю ж саму, наприклад, між водієм та пішоходом, і те, що відбувається зараз: небо і земля. Дивлюся, як поступово стають чистішими міста. Хоч, знову ж таки – ідіотів та дебілів в кожному місті є достатньо, і цей мій оптимізм, можливо, ѹ не стоїть. Але є добро і зло, чорне і біле, добре й погані люди – все пізнається в порівнянні. Та я ні на йоту не втратив оптимізму.

Протилежне станеться лише тоді, коли народ України – не дай, Боже, – постане перед вибором: незалежність, але, ймовірно, не дуже добре життя, і дуже добре життя, але без незалежності. Якщо вибір станеться на користь другого, тоді цей мій оптимізм згасне. А наразі – ні.

«Концерти “кіркорових” та “баскових” на Сході – щоб люди не почали думати»

– Згаданий Вами вибір свого часу зробили мешканці *нашого Сходу, і відтак він став ОРДЛО. «Піккардійська Терція» встигла виступити там ще до того, як виникла ця абревіатура. Як гадаєте, чому так сталося? І чи стане Україною не лише формально колись?*

– Давайте розкладемо всі крапки над «і». Донбас став ОРДЛО за чималої допомоги Росії. На цьому треба наголошувати, зараз це питання якось обминається і применшується. Все йде до того, щоб перевести його в площину громадянської війни, якої там немає. Чому він, Схід, перетворився? По-перше, йдеться про створення такого собі анклаву в Україні. В таких регіонах є свої місцеві князьки, з якими офіційна українська влада намагалася не боротися в розумінні дотримання за конності, а домовлятися в розумінні олігархічних інтересів, щоб не заважали. Тобто, «ми вас не рухаємо, а ви нас тут підтримайте». Це був певний внутрішній колабораціонізм.

По-друге, страшенній вплив російських медіа, пропаганди, будь-чого. Але це, знову ж таки, – не тільки їхня проблема, бо в усіх наших загальноукраїнських телеканалах є частка російського. Про це всі знають, але мало говорити. Однак, чому там ці телеканали спрашували більше, цього не можу зрозуміти.

Нарешті, ефект створення, так би мовити «надлюдини», same в лапках. Що «ми тут вкалуємо, а вони там на Україні живуть за наш рахунок». Це втвркмачувалося в голові, що «без нас ані нікто». До того ж, соціальний аспект. Я згадую 2013 рік, коли ми приїхали в Луганськ, після концерту підходили люди і каза-

ли: «Знаєте, таке враження, що нам навмисне привозять люди „на шару“ „кіркорових“, „баскових“ та їм подібних – тільки задля того, щоб люди тут не почали думати в принципі». Може, це теж було однією з причин.Хоч, мабуть, є і наша певна вина – маю на увазі українських виконавців. Треба було на чомусь, можливо, не заробити, але здивий раз туди поїхати. Але мушу визнати, що наш колектив в Донецьку бував достатньо часто. Починаючи з 1993-го і до 2014-го – принаймні, раз на 2 роки ми там виступали.

«Глядач на Сході до війни – яким він був?

– Я би одразу хотів розмежувати – людей, що там живуть, і глядачів, які приходять на концерт. Ви ж розумієте, що наші виступи відвідують, зазвичай, шанувальники. І, можливо, ти, кого запросили разом з собою, чи хтось випадково побачив. Але відсотків 60 – це прихильники, які знають, на кого вони йдуть. В нас проблем не було – і зал разом з нами співав, і нікому з гурту не треба було переходити на російську мову, щоб бути зрозумілими. Я не можу тут якось відокремити – «східний слухач» і «західний слухач». Ми також ніколи не ділили публіку на «іноземну» і «місцеву». Я завжди кажу: якщо зал не пішов за тобою, то це саме з тобою щось не те. І не буває так, що в залі – лише ті, хто тебе ні разу не чули, чи кому не подобається твоя музика.

Слухач на Сході віячний. Можливо, не завжди там були повні зали. На таке особливо й не сподівалися, бо розуміємо, що ми – не «Океан Ельзи» чи супер-пупер розкручена група, яка збиратиме стадіони. Але особливо віячні тим, що прийшли до нас в 2014-му – в куртках, які потім зняли, а під ними – вишиванки. Були жовто-блакитні прапори на концертах... Ми дуже цінуємо, що тоді на концерт у Донецьку приїхали глядачі з Маріуполя, де наш виступ саме скавули, бо там вже була окупаційна влада.

(На той момент Донецьк ще не перебував під контролем сепара-

тистів – ред.). А інша частина маріупольців, які тоді купили на нас квитки, дочекалися нашого концерту в іншому місті в 2016-му – коли це був уже вільний, український Маріуполь. З квіткаючи 2014-го спокійно можна було потрапити в зал на «Піккардійську Терцію» в 2016-му.

Я не буду розмежовувати глядачів чи когось звинувачувати, а хочу лише подякувати тим, хто приходить на наші концерти.

– Що таке війна для артиста?

– Війна не має національності: гинули українці, росіяни, німці, євреї, американці, поляки, татари... Війна не має родини: гинули батьки, брати, сестри, сини, дочки... Війна не знає вікового цензу: гинули старі, молоді, діти, немовлята... Війна не ділить людей за фахом: гинули інженери, музиканти, лікарі, банкіри, політики, малярі... Гинули всі! Війна ніколи нічого не створила, а тільки руйнувала... Руйнувала все!

В першу чергу, війна несе духовне спустошення – люди змінюються, і зовсім не в кращий бік. Шоб позагоювалися рани, потрібні час і розуміння, а воно відразу не настане. Наслідки відчуватимуться ще дуже довго. Повідівтися на Сербію, Хорватію, Чорногорію...

Інша справа – з якого боку ти на тій війні. Якщо захищаєш власні будинок, сім'ю, пам'ять, ідентичність – мені здається, що так воювати легше.

Нам в травні 2014-го в Донецьку теж було страшно, але ми якось зробили – виступили там з концертом, також і в Луганську.

«Проти російського шоу-бізу в Україні – але як громадянин, не як артист»

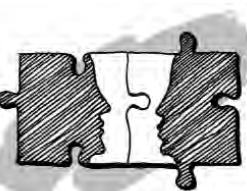
– Що думаете з приводу повернення російського шоу-бізу в Україну? З цим можливо (варто?) боротися артистам самотужки, коли держава – або остроронь, або підтримує таке явище?

– Боротися з цим мають не артисти, а суспільство, воно ж – опора держави. Не раз читав в Інтернеті, що до нас збиралися привезти російських артистів, але потім, після скандалів, відмовлялися. Хоч, можливо, десь на Сході – і ні, в якихось нічних клубах такі виступи й відбулися.

А тепер подивіться, скільки різної сучасної (і не тільки) української музики з'явилася протягом останніх років! Навіть, якщо не вся вона – українського. Тим не менш, ми поступово стаємо самодостатньою музичною та культурною державою.

Шо мені дуже подобається в поляків: попри те, що англомовний, американський шоу-біз впливає на всі країни, у них на радіо й телебаченні так – дві пісні польських, ще одна – іншомовна. Поляки розвивають свою культуру. Нам потрібно рухатися в

тому ж напрямку; в нас — велика країна.

Якщо не говорити про моральний бік справи, а лише про економіку, то це — великий ринок збуту. Сюди можуть заходити будь-хто — і американці, і росяни, і англійці, і поляки, можливо. Я би навіть хотів, щоб вони зайшли — щоб не тільки зі східного боку кордону надходила музика. Щоб були угорці, словаки чи хорвати — прошу дуже, нема перешкод. Але на даний момент, коли йдеться про тих російських артистів, які підтримують політику свого керівництва, для яких Україна — нішо — я, звичайно, проти їхніх виступів у нас. Та не як музикант і їхній потенційний конкурент, а саме як громадянин України, як частина суспільства.

Свого часу ваш колектив брав участь у програмі “95 кварталу”. Яким запам'ятався його колишній шеф?

Питання в тому, що колишній шеф 95-го кварталу зараз — президент незалежної держави України. Я би зараз хотів уникнути будь-яких умовно-суб’єктивних оцінювань теперішнього президента. Перестане він бути президентом — відповім на це вар-ше запитання.

Неважливо — він мені може подобатися, чи ні, але 73% тих, що голосували, зробили вибір на його користь. Вони є громадянини України, як і я. Час дасті відповідь — був цей вибір помилкою чи досягненням. На даний момент — це все, що я можу сказати.

Тоді спітаю інакше: чи Ви, як артист, відчуваєте, що В. Зеленський переймається українською культурою?

Мені далебі не вся його теперішня політика подобається. Але я також розумію, що там, поруч з ним, на жаль, багато людей, які не мають керівницького досвіду. Це ж не заводом керувати, фірмою чи навіть творчим колективом — а державою. Тебе не призначили, і це не тендер виграти чи конкурс на голову наглядової ради — бо саме обрали на найвищу посаду. Єдине, що тут скажу: дай, Боже, щоб теперішнє керівництво вчилося на своїх і, головне, на чужих помилках. Останнє — легше, бо менше болить. Подивимось.

Минув рік. Скажемо так — кардинально негативно на українську культуру це поки не вплинуло. Є інформація, що можуть внести зміни до Закону про мову — цього я би дуже не хотів (*На сьогодні вже відомо, що Верховна Рада відмовилася від планованих змін щодо статусу української мови в Україні* — ред.). Можливо, розмови на цю тему — це також зондування ґрунту: як люди це сприймуть?

Перед тим п'ять років було обрано правильний вектор для розвитку української культури. Знову ж таки — хотілося б, щоб наші керівники менше робили помилок і розуміли: не “95-м кварталом” єдиним Україна живе. Як-от збираються прийняти новий закон про ЗМІ, запровадити відповідальність за розповсюдження неправдивої інформації. Що може стати добрим засобом для того, щоб перекрити шляхи для вільного висловлювання думок. Істина ж народжується в полеміці, а ЗМІ мають певну владу. Тим часом, як їхню прихильність можна заслужити справами, а не закручуванням гайок. В цьому відношенні мені дуже сподобалася реакція суспільства на цей законопроект — вона дозволяє сподіватися, що, швидше за все, в тому небажаному вигляді згаданий закон не буде прийнято.

Дуже прикро, що одним з авторів цього законопроекту виступив Олександр Ткаченко, колишній керівник каналу “1+1”. Того самого, який під час Помаранчевої революції виступав проти сумнозвісних “темників” (“тематичні вказівки” авторства В. Медведчука, керівника тогодчасної адміністрації президента Л. Кучми для підконтрольних ЗМІ — як висвітлювати політичні події — ред.), цензури та закручування гайок.

Та повертаючись до теми культури...

— Знаєте, часом кажуть: культуру, мовляв, допомагати не треба, вона сама повинна розвиватися. А я скажу: це шоу-бізнесу не треба допомагати, культура ж ніколи не була прибутою. Згадайте, за чий кошт мали змогу творити Моцарт, Гайдн, Бах — згадайте! Чимало зі своїх творів вони писали на замовлення меценатів, що, у свою чергу, дозволяло їм заробляти і на життя, і на творчість для душі.

Можливо, мої слова прочитають і ті, хто упереджений до української культури чи взагалі мають до неї антипатію. Хоч я говорю

“мистецтво”, — ред.) і в той же час тим, що виступали в Італії для українців у м. Казерта, де зібралися 35 людей. Можливо, прийшли б і більше, але концерт був запланований о 5-й дня, це було трохи рано для наших — бо всі на роботах. Дуже приємно, що з нами тоді співав визнаний метр Павло Ананійович Дворський, це був такий об’єднаний концерт. Але не має значення, скільки глядачів перед тобою. Бо ти є артист.

Декотрі групи дозволяють собі затримати концерт години на дві. Для мене такі — це не гурти, а непорозуміння — коли в них подібне ставлення до глядача. Тут вже не творчість, а суто “панти”.

— Коли у “Піккардійської Терції” був кризовий момент, і як вдалося з нього вийти?

— Кожна сварка закінчувалася певним альбомом. В середньому виходило по одному на два роки. Завжди нові твори спочатку “прокатували” на концертах, дивилися на реакцію залу, набиралися досвіду цієї пісні. Тоді легше було її записувати в студії.

Так, ми сварилися... Аж до того, що в один чудовий момент могли — ні, не розлетітися, — але,

то інтимне запитання, пригадайте, коли Бог допоміг “піккардійцям” найбільше.

— На цю тему не люблю говорити. Во питання людини і Бога має залишатися питанням конкретної людини і Бога. Так само, як ми всі страшенно не любимо “засвічувати” якусь свою доброчинність. Скажу так: дякувати Богу, що ми всі зібралися в 1992 році, певне провидіння в нашому житті існує. І те, що в нашій історії п'ять років була “Дізга” (відома львівська мистецька агенція — ред.), і там ми познайомилися з нашим менеджером Романом Климовським, який з нами досі. І те, що така пісня як “Пустельник” (не має відношення до прізвища автора цього інтерв’ю — ред.) в 90-х не раз займала першу

сходинки в хіт-парадах, і те, що ми не розліялися й тоді, коли було нелегко... Якийсь вплив виїшої сили у тому всьому є.

Скажу так: Богові завжди дякувати за те, що маєш, і не гнівіти його. Хтозна, може, могло бути краще... Але кожен з нас має не просто роботу, а захоплення, за яке йому ще й платять. А що стосується духовної площини на-

— ви ходите на нас тому, що ми такі, як є, вже понад 27 років.

Для нас важливо відчувати настрій публіки. Тому звукорежисерам та світло-операторам буває нелегко з нами працювати, ми змінююмо вже заплановану програму під час концерту. Коли бачу, що в залі панує романтична атмосфера, можу поставити “Відлуння твоїх кроків” чи “Старенький трамвай”. Або “Берег ріки”, коли глядачі збадьорилися, чи “Колискову для Аліси” чи “Пустельника”, коли розумію, що людям просто хочеться послухати музику, заплюшивши очі. Це приходить з досвідом — дихати з глядачем в один такт і одним музичним повітрям.

— Ви починали з того, що намагалися а капела повторити “Богемську рапсодію”. А що надихає зараз?

— Було таке — ми намагалися повторити багатоголосся “Queen”. Але питання не в тому, що ми тим “надихалися”, а чим перевіряли власні сили. Професійність на той момент — зможемо, чи ні? Чи воно взагалі звучить, чи то якісні боги співають? Чи нам подібне під силу? Виявилося після кількох репетицій — все виходить, і навіть непогано.

Ми ніколи не надихалися чужим прикладом. Слухали, вбирали, аналізували і робили щось своє. Тут я можу подякувати Господу, що коли починали, не було Інтернету. Тепер можна знайти всі партитури, прослухати купу акацельних груп... Тож і ми могли би стати просто одним з якихось акацельних колективів, який співає так само, як усі. А тут, хоч не хоч, довелося йти методом проб і помилок, вмикати мізки і знаходити власне музичне обличчя. Як добре, що в 90-х ще не було світової мережі!

Той же підхід ми зберегли досі — у нас стало правилом гарного тону, що альбоми мають бути обов’язково різноманітними. Завжди в ньому є народна пісня — бо треба пам’ятати своє коріння. На нас приходить найрізноманітніший глядач — від 3-х до 80-ти років — і для кожного з них потрібно не догодити, ні, але бути цікавим.

— Бачила не раз на прикладах інших артистів — щоб бути комусь цікавими, нещадно експлуатують патріотичну тему. В зв’язку з чим остання девальвує. Взагалі, можливо боротися з нівелюванням символів? Наприклад, Ви колись згадували, як “заїздили” пісню “Kacha”...

— “Заїждають” символи самі ж люди. В чому проблема твору “Kacha”? Відтоді, як став символом пам’яті “Небесної сотні”, потім — загиблих на війні... (Зітхає — ред.). Її використовували скрізь, і де можна, і де — ні, де — варто, а де — недоречно. Одного дня ми зрозуміли, що втрачається цінність цієї пісні. Тому припинили виконувати її на своїх концертах. При цьому нікому не забороняли використовувати наш запис з її версією.

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

—

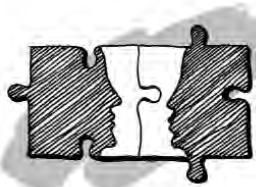
—

—

—

—

—

"Подібна до Єфремова людина просто не могла не бути знищеною більшовицьким режимом".

— Коли саме та за яких обставин ви зацікавилися постаттю Сергія Єфремова? Чи було це одночасно, чи хтось із авторів раніше "занурився" в глибину долі й спадщини героя?

С. Іваничка: Постать С. Єфремова, фундатора національної журналістики, критика, історика письменства, суспільного діяча, опинилася в полі моїх наукових студій наприкінці 1980-х — на початку 1990-х років, ще під час праці над кандидатською дисертацією з історії Української демократично-радикальної партії, однім із очільників якої він був. Далі була низка статей про С. Єфремова та його однодумців до енциклопедичних видань, а після 2009 року — реалізація проекту, де аналізувалися персональні характеристики, соціокультурні й політичні практики української ліберально-демократичної еліти кінця XIX — початку ХХ ст. Звичайно, прямо чи опосередковано, там теж присутній Єфремов. Нарешті, завдяки отриманому в 2012 р. гранту Канадського інституту українських студій, протягом наступних п'яти років я підготувала до друку й видала публіцистичну спадщину С. Єфремова персоналістичного характеру (Єфремов С. Personalia: Публіцистика 1899–1917 років ("Значущі Інші": статті, посвяти, сильветки, некрологи, рецензії, полеміка): в 2-х томах. Херсон–Запоріжжя, 2016–2018).

Разом із Тамарою Павлівною, ми спільно підготували ще одне видання — "Сергій Єфремов. Публіцистика в "Книгарі" доби війни та революції (1917–1920) (Херсон: Гельветика, 2018), яке містило тексти Єфремова зі шпалами цього критико-бібліографічного місячника.

Як один із кроків слід також згадати моє монографічне дослідження "Публіцистична спадщина Сергія Єфремова в контексті суспільних трансформацій: історико-біографічні аспекти (кінець XIX ст.–1920 рік)" (2018).

Т. Демченко: Я приїдалася до реалізації задумів та проектів шанованої співавторки набагато пізніше. У нашому "тандемі" вона, безумовно, була й залишається головним натхненником й ініціатором.

— Які труднощі довелося подолати, працюючи над книгою?

С. І. Найбільш складною проблемою було створення оптимальної структури книги, яка б поєднала в собі проблемно-хронологічний та тематичний принципи. Сергія Єфремова потрібно було представити в усіх іпостасях

Нова книга про Сергія Єфремова

Нещодавно у Києві у парламентському видавництві у серії "Політичні портрети" побачила світ книга про життя, громадсько-політичну та наукову діяльність видатного українського вченого та публіциста, академіка Сергія Олександровича Єфремова (1876–1939). Авторами книги є відомі науковці: Світлана Іваничка, доктор історичних наук із Запоріжжя, та Тамара Демченко, кандидат історичних наук із Чернігова. 18 жовтня наукова громадськість відзначатиме 144-річницю від дня народження академіка Сергія Єфремова. З цієї нагоди ми поспілкувалися з авторами книги.

та гранях його таланту. Хотілося б, щоб була поліфонія доби, щоб лунав живий голос героя, впліталися в контекст думки його приятелів і опонентів, друзів та ворогів. Бажано було органічно поєднати науковість і популяреність, уникнути зайвої ідеалізації й гіперболізації. Треба було пережити разом із героєм усі повороти приміхливої долі.

Т. Д. Не більше, ніж зазвичай: по знаходить розкидані по численних газетах, журналах, збірниках публікації С. Єфремова, проаналізувати їх, перечитати все, що писали історики, літературознавці про цю, безперечно, видатну людину та добу, в якій вона жила й діяла, виявити та дослідити доступні документи, знайти власне бачення постаті, яку називали "сумлінням нації" ... і викласти це все на папері.

— *Ви вже читали проєктів реалізували спільно і доволі успішно. Поділтесь досвідом, як це — працювати в співавторстві.*

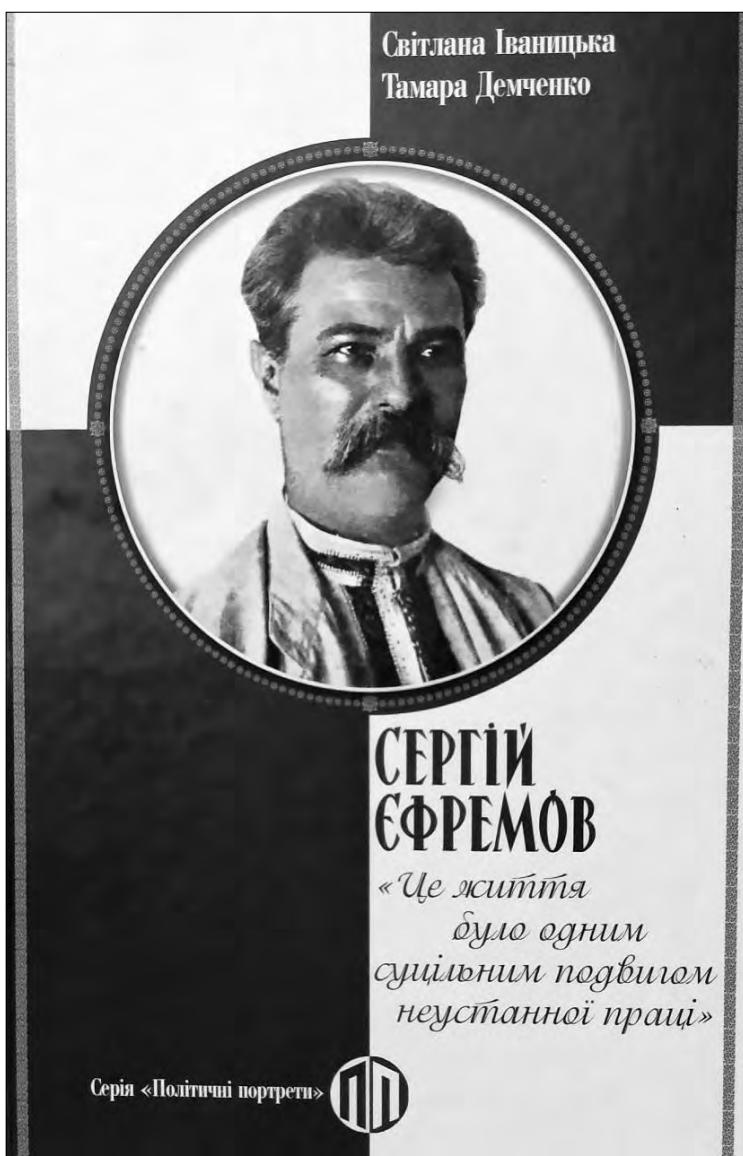
С. І. Тамара Павлівна — унікальний співавтор, надзвичайно відповідальна, працездатна, широко ерудована, з літературним хистом людина, яка толерантно ставиться до думок інших істориків, вивчає всю доступну літературу з проблеми. Працювати в tandem з нею — велика частина і наслода. Я багато чому навчилася в неї. Працюючи спільно над біографією Сергія Єфремова, ми стали сприймати його як свого "значущого іншого". Ефект "занурення", "заглиблення" багато важить у біографічному історописання. Мабуть, треба бути на вітві трохи закоханим у свого героя.

Т. Д. На мою думку, весь секрет у взаємодовірі та взаємоповаженні авторів, а сучасні засоби комунікації створюють можливості для спілкування співавторів, котрі мешкають у різних містах.

— *Чим може бути цікавим для сучасного читача Сергій Єфремов? Чи можливий потенційно умовний діалог між Вашим героєм і українською реальністю?*

С. І. Колись мене вразила стаття історика й журналіста Сергія Федаки "Чи вижив би Сергій Єфремов у наш час?" (Трибуна:

Незалежна громадсько-політична газета. 07.10.2006). Він розмірковував над щоденником Сергія Олександровича 1920-х років, відзначав незалежність його поведінки й думки під час ствердження тоталітарного ладу і зауважував: "Але чи такі вже принципові зміни відбулися у політичній психології влади помаранчевої чи біло-синьої — порівняно з червоною? Гортуючи сторінки щоденника, переконуємося, що аж ніяк. Змінилися пропорі, душа же людська лишається тією ж. ... Взагалі тема опозиції була найбюючішою для Єфремова (як і для нас зараз). ... Подібна до Єфремова людина просто не могла не бути знищеною більшовицьким режимом. Але чи довго прожив би такий безкомпромісний критик у наші дні? Хто зна..." Вважаю, що постаті Сергія Єфремова — на часі. І умовний діялог між нашим героєм і українською реальністю може відбутися. Власне, він у певній мірі відбувається/відбивається на сторінках нашої книги.

Т. Д. Єфремов, як на мене, здатний зацікавити всіх: людськими рисами, громадською, політичною, науковою роботою, досягненнями у книгодрукуванні, журналістиці, літературознавстві, зокрема, історії української літератури. Аби були читачі. Стосовно зміни людей, то можна посперечатися: Сергій Олександрович помер (чи правильніше

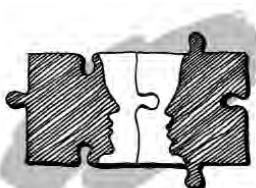
вим чинником громадсько-політичного та духовного життя сучасної України. Вірогідно, на заваді створенню грунтовної біографії С. Єфремова були масштабність і недостатня опрацюваність потенційної джерельної бази. Хоч уже видано мемуари, щоденники, частково — епістоляр і публіцистичну спадщину академіка, багато документів ще лишається в фондах архівів, зокрема Інституту рукописів НБУВ або Інституту літератури НАНУ. Існує величезний, не охоплений повною мірою масив публіцистичних і науково-публіцистичних текстів. Наявне амбівалентне ставлення до його доробку з боку літературознавців, певні штампи й стереотипи у сприйнятті його літературно-критичного й полемічного доробку. Вважаю, що наша книга не вичерпує проблему, а є певним наближенням до її вирішення. Одне із завдань — привернути увагу до спадщини цієї людини. Першими у новій Україні це зробили Елеонора Соловей і Анатолій Болабольченко, Михайло Наєнко й Ігор Гирич, Юрій Шаповал і Сергій Білокінь, Наталя Шумило й Володимир Поліщук...

— *Яким було ставлення Сергія Єфремова до проблем політики й моралі? Чи може його поведінка в кризових ситуаціях слугувати прикладом для нащадків, моделлю для наслідування?*

С. І. Сергій Олександрович являв собою унікальну творчу особистість і водночас громадянина з загостреним почуттям обов'язку перед народом ("людина повинності"), з пітєтом до попередніх поколінь, з інтуїтивним відчуттям часу й дихання історії, з вишуканим літературно-естетичним смаком. Із молодих років перебував у вирі суспільного й політичного життя, мав велику працездатність, енергію, цілеспрямованість, прагнув довершеності у творчості, але не шукав слави, кар'єри й винагород. Від своїх учителів у світі політики (М. Драгоманова, В. Антоновича, О. Кониського) він перейняв такі цінності, як віру в прогрес, служіння українській культурі, безкорисливість та жертовність праці, уміння йти "проти течії". Для нього не існувало проблеми вибору — аморальна політика чи участя у владних структурах заряди власної вигоди. Так, він може бути прикладом для наслідування в кризових ситуаціях. Єфремов був здатен на розумний компроміс, але не поступався в принципових питаннях. І навіть його поведінка під час слідства і процесу СВУ — це не поразка, а своєрідний виклик системі.

Т. Д. Сергій Олександрович мав твердий, непоступливий, безкомпромісний характер, проявив якого переконливо зафіксовані у знаменитому "Щоденнику". Безумовно, цей унікальний документ не такої вже далекої доби варто прочитати й перечитувати багатьох сучасним політікам. Почуття відповідальності й обов'язку у Сергія Олександровича було з надлишком, і ці риси поєднувалися зі скромністю та невідагливістю: сидіти в президії він не любив.

— *Чи йдеється в книзі про "Історію українського письменства"*

— книгу, яка принесла найбільшу славу Сергію Єфремову, з'явилася друком 1911 р. та витримала декілька прижиттєвих перевидань?

С. І. Так, йдеться. Написання та випуск у широкий світ у видавництві “Український учитель” за підтримки громадського діяча Миколи Дмитрієва “Історії українського письменства” (1911), яка витримала ще три прижиттєвих видання, було найбільшим професійним і суспільно-політичним досягненням Єфремова у дореволюційну добу. У нашій книзі розглянуто вплив цієї книги на сучасників, відлуння й рефлексії в критиці ХХ ст., починаючи з Івана Франка, Володимира Дорошенка, Миколи Євшана і до модерної доби. Ми не входили в поглиблений аналіз структури й змісту цього видання. Це справа літературознавців і вони свою роботу в цьому напрямі певною мірою виконали. Вважається, що, застосувавши соціологічний принцип у прочитанні літературних явищ, С. Єфремовстворив наукову номенклатуру українського письменства, якою з певними заувагами донині послуговуються представники всіх літературознавчих шкіл. Без єфремівської “Історії...” важко уявити появу історії літератури М. Зерова та Д. Чижевського. Істориків у класичній праці Єфремова можуть цікавити її культурологічний і націвторчий аспекти. Вважаю, що варто здійснити автентичне перевидання цієї пам’ятки літературної думки, супроводивши його фаховими коментарями, подавши в додатках рецензії й полеміку, а також документальні свідчення про вплив цієї книги на формування ідентичності та вибір життєвого шляху окремих особистостей.

— Яким було близьче коло спілкування Сергія Єфремова? Чи приєдлено в книзі увагу людям, із якими він дружив, товаришивав, працював?

— С. І. Найближчі для Сергія Олександровича люди — це його матір, кохана Онісія Дурдуківська, Олександр Кониський, Євген Чикаленко, Борис Грінченко, Василь Доманицький, Федір Матушевський, Олександр Лотоцький, Андрій Ніковський, Петро Стебницький. Всі вони присутні на сторінках книги. Звичайно, хотілося б висвітлити долю його численної родини, але забракло місця. Втім, у літературі вже описано життя його братів — професора Катеринославського інституту народної освіти (ІНО), дослідника української літератури, перекладача Петра й педагога Федора. Обидва мешкали в Катеринославі. Відомою є особа його племінника, Сергія Федоровича Єфремова, генерал-хорунжого Армії УНР, який у березні 1939 р. був командувачем Карпатської Січі під час боїв із угорськими військами, залишив спогади “Бої 14-15 березня 1939 року на Карпатській Україні”.

Т. Д. Це було коло однодумців, близьких по духу людей. Декільком з них ми приділили більше уваги (наприклад, педагогові Володимирові Дурдуківському, про якого нещодавно з’явилася цікава книжка С. Даниленко), інші постаті висвітлені побіжно через брак матеріалів та обмежений обсяг книжки.

— Чи висвітлюються у вашій книзі сюжети, пов’язані з історією СВУ? У чому актуальність і пов-

чальність цієї історії, яку самовидці назвали “Опера СВУ — музика ГПУ”?

С. І. Над цим розділом працювала Тамара Павлівна, я допомагала в збиранні матеріалу. Деякі сюжети обговорювали спільно. Вважаю, що це найбільш динамічний, трагічний і актуальній розділ книги.

Т. Д. Ця тема стала однією з провідних; працюючи над книгою, ми весь час пам’ятали, що у 2019 р. виповнюється 90 років від часу арешту нашого героя, а в рік, коли книга вийшла друком, якось непомітно проминулось 90-річчя сумнозвісного процесу “Спілки визволення України”.

— Які моменти у вивчені життєвого шляху та творчого доброту Сергія Єфремова являють собою й досі “блі плями”? Чому так сталося? Чи є шанс їх “подолати”?

С. І. Вірогідно, варті більш детально уваги початок 1920-х років, тобто період його буття після завершення українських військових змагань; крім того, перевібання у в’язниці до і після процесу СВУ. Недостатньо вивченою є діяльність Єфремова як видавця, редактора, перекладача. Особисте життя Єфремова, генеалогія, родинні зв’язки — теж цікава тема для вивчення.

Т. Д. Як майже в кожній справі, важко сказати, що зроблено вже все можливе. Біографія людини — невичерпна як всесвіт. “Білих” плям у життєписі С. Єфремова, безперечно, вистачає. Ми навіть не знаємо, де він похованний.

— У чому, на ваш погляд, цінність появи серії “Політичні портрети” у Парламентському видавництві? Чи має ця серія перспективи?

Т. Д. Перша книга названої серії побачила світ у 2018 р. Вона присвячена Михайлу Грушевському. Станом на середину 2020 р. вийшло ще 11 політичних біографій. Подаемо лише іменагерів, хай вибачають автори, за браком місця не можемо навести повні назви книг і прізвища їхніх авторів. Отже, маємо “політичні портрети” Володимира Великого, Петра Конашевича-Сагайдачного, Богдана Хмельницького, Івана Брюховецького, Павла Скоропадського, Володимира Винниченка, Івана Огієнка, Сергія Єфремова, Миколи Міхновського, Августина Волошина й Олександра Шумського. Щиро сподіваємось, що серія буде продовжена. В історії України надто багато постатей, чи то політичну діяльність значна частина населення ще й досі сприймає у спотвореному вигляді. Між тим, ці діячі заслужили, щоб нашадки знали правду.

С. І. Згодна з думками Тамари Павлівни. Вважаю, що книжки цієї серії дуже бажано було би бачити на полицях обласних універсальних бібліотек, бібліотек для юнацтва, бібліотек закладів середньої та вищої освіти. Крім пізнявального, ці видання можуть мати виховний ефект (в кращому розумінні цього слова), спонукати критично думати або співчувати діячам різних епох.

Інтерв’ю провів
Андрій ГЛУХЕНЬКИЙ,
науковий співробітник Національного заповідника “Чернігів стародавній”, голова Чернігівської міської “Просвіти”

На вічну пам’ять Лідії Матіяшек

17 вересня 2020 року у Києві після тяжкої хвороби померла видатна громадська та культурна діячка, вірна дружина, турботлива мати, надійна подруга Лідія Матіяшек.

кобзарського мистецтва в Нью-Йорку.

У 1982 р. брала участь у з’їзді бандуристів у Клівленді, виконуючи обов’язки референта з міжнародних зв’язків Товариства українських бандуристів. З ансамблем бандуристів “Гомін степів” гастролювала у Південній Америці. Започаткувала курси гри на бандури при Українському Вільному Університеті у Мюнхені (Німеччина).

У 1985 після навчання в Університеті Нью-Йорка здобула диплом з міжнародної політики, а згодом — ступінь магістра з управління громадськими організаціями.

Активна діячка у 80-р. ХХ ст. Товариства Української Студіюючої Молоді (ТУСМ) імені Миколи Міхновського. Учасниця акцій і демонстрацій ТУСМу в оборону прав українських політ’язнів. 1986 р. була арештована у Нью-Йорку за протести проти політики радянської влади щодо приховування правди про Чорнобильську катастрофу.

Багаторічний співорганізатор (80-90-рр.) поїздок-стажувань українських студентів “Стежками батьків по Європі” та “Стежками батьків по Україні” під егідою Фундації Українського Вільного Університету.

У серпні 1990 р. з нареченим Петром Матіяшком приїхали з США до Львова, щоб обвінчатися у Церкві Преображення ГНІХ УГКЦ. Вони стали першими за кордонними українцями, які повернулися на батьківщину для одруження у відродженні УГКЦ. У щасливому шлюбі прожили разом тридцять років.

У 1991-1994 рр. працювала

директором національного бюро Українського конгресового комітету Америки.

1994 р. переїхала до Києва зі своїм чоловіком, правником Петром Матіяшком, якому запропонували роботу в групі радників при Верховній Раді України, очолюваній д-ром Богданом Гаврилишиним.

У 1995-1998 рр. працювала над розробкою кількох музичних проектів, збирала матеріали про кобзарів і бандуристів світу, була членом редколегії журналу “Бандура”.

Свою відданість мистецтву гри на бандурі, збереженню історії розвитку музичного інструменту впродовж десятків років виявляла завдяки постійному опікуванню Музею кобзарства в Переяславі-Хмельницьку.

Лідія Матіяшек була багатопочесним членом правління МБФ “Карітас України”, з 2016 р. — співорганізатором щорічного кобзарського табору на українській оселі “Бобрівка” в США, з 2010 р. — членом оргкомітету в Києві для проведення благодійних заходів для підтримки УКУ.

У Міжнародному жіночому клубі Києва з 2017 р. відповідала за організацію регулярної доставки продуктових наборів немічним людям, які не можуть самостійно залишити своєї оселі.

У глибокому смутку і печалі залишила чоловіка Петра, доньку Ксенію, родичів, численних друзів на всіх континентах світу.

Добродійність, життева мудрість залишиться у вічній пам’яті багатьох людей. Її справи продовжуватимуть вірні друзі, а задуми втілювати у життя однодумці, які сповідують ті самі цінності, які були важливими для Лідії Матіяшек.

Оксана ІВАСЮК

Старт документального фільму «Конотопська битва»

Полтавці першими в Україні відвідали допрем’єрний показ документального фільму “Конотопська битва. Імені Виговського”, створеного кіностудією “Кінематографіст” Національної спілки кінематографістів України на замовлення Міністерства культури та інформаційної політики. Благодійно-просвітницький захід організували волонтери і патріотична громадськість спільно з благодійним фондом “Карітас”. Усі зібрані кошти передадуть на лікування ветеранів російсько-української війни Полтавському військовому шпиталю. До популяризації заходу долучився Північно-східний міжрегіональний відділ Українського інституту національної пам’яті.

фільму Олегом Володковичем та творчою групою.

Про враження від фільму говорили голова підкомітету з питань культурної політики Комітету Верховної Ради України Микола Княжицький та очільник крайової

“Просвіти” Микола Кульчинський.

Співробітник Північно-східного відділу, регіональний представник Українського інституту національної пам’яті в Полтавській області Олег Пустовгар акцентував увагу присутніх на чіткіх паралелях між московсько-козацькою війною та сучасною російсько-українською війною. “У часі СРСР постать гетьмана Івана Виговського російсько-імперські комуністичні ідеологи воліли або замовчувати, або таврувати як, начебто, “зрадника Росії і попинача Польщі”. Насправді ж він не подобався російсько-комуністичному режиму через те, що відмовився від згубного для Гетьманщини про-

Михайло ЗАХАРЕВИЧ: «Керівник театру повинен постійно розвиватися»

Захаревич Михайло – генеральний директор-художній керівник Національного академічного драматичного театру ім. Івана Франка, народний артист України, член-кореспондент НАМ України, доктор філософії, професор. 26 вересня відзначив ювілейний день народження. Сьогодні Михайло Васильович – гость "СП".

— *Ви стали франківцем у 1992 році. Як це було?*

— У театрі Франка мене ніхто не зінав. Зачитуючи на зборах на-каз про призначення на посаду директора, художній керівник Сергій Данченко запитав: «Хто Ви, хто Ви є?» Я йому відверто відповів: «Ходімо, поговоримо хвилин 10-15. Якщо наші думки про розвиток театру будуть різни-ми, то я не буду приступати до виконання своїх обов'язків».

Ми поговорили хвилин сім. Повернулися до колективу, і Сергій Володимирович каже: «Ми будемо працювати». І пропрацю-вали разом як брати трохи більше десяти років. Думаю, що Данченко теж це відчув, адже у своїй книзі спогадів написав, що я був його найкращим директором.

Тут чудовий колектив, я б скажав – сімейний. Турбуємося один про одного. І ця традиція триває вже майже 30 років, відколи я тут працюю.

— *Всі ці роки Ви вивчаєте істо-рию франківців.*

— Багато чого вивчаю. Керів-ник театру повинен постійно розвиватися. Я хотів, щоб історія театру була побудована на архів-них даних, висвітлена правдиво. А радянська історія театру була викривлена, починаючи з етапу його створення. Ніхто навіть не згадував, що він є продуктом Соборності, продуктом Злуки. У 1919 році Гнат Юра поїхав до Кам'янця-Подільського, де на той час був петлюрівський уряд. Він прийшов з пропозицією, аби його і тих, хто з ним приїхав, взяли до трупи Садовського. (А Садовський на той час при уряді Петлюри був міністром культури). На що йому відповіли: «Створюйте інший театр».

І вони об'єдналися з театром, який був створений на теренах Західної України. Цим театром керував Амвросій Бучма і називався він «Новий львівський театр». У листопаді вони вже стали одним театром, який був приріплені до Галицької армії, що чинила опір більшовикам.

«Новий львівський театр» зіграв певну кількість вистав. У Вінниці 28 січня 1920 року їм присвоїли ім'я Івана Яковича Франка, саме цю дату вважаємо днем на-родження нашого театру.

Коли я прийшов до театру, тут не була зафіксована його історія. Була лише книга Біло-церківського, який пра-цював у цьому театрі суплером. Вона відображала дух часу і те, що відбувалося в театрі. Але це був епізодичний варіант. Я вирішив, що повинен знати все про той театр, в якому працюю. А зараз, з нагоди сторіччя театру, подаруємо всім працівникам театру мою книжку – «Щоденники директора театру». Як кандидат мистецтвознавства маю на це право. У мене є певний досвід, школа Ігоря Дмитровича Безгіна. Маю багато робіт, які друкувалися в різних нау-кових збірниках універ-ситетів. Хочу їх видати окремим зібранням. Нечітко зібрах весь архів

і працюватиму над ще однією книжкою.

— *Ви працювали разом з Богданом Ступкою. У чому значко-вість цих років?*

— Богдан Сильвестрович був геніальним актором. Саме у геніальності його значко-вість. А чим більше у театрі талановитих акторів, тим більше глядачів, які хочуть на них подивитися, з ними поспілкуватися.

У нього було мало часу, щоб займатися театром. Він багато знімався, був надзвичайно затре-буваним. Найбільше йому можна низько вклонитися за те, що він робив на сцені театру, як його сприймали глядачі. У театрі Франка було багато знакових акторів, але в останній період він – найвидатніший.

— *Більше Театру Франка в ос-та-ни десятиліття з'явилися пам'ятники Гнату Юри, Сергію Данченку, Миколі Яковченку. А чи планується спорудження пам'ятни-ка Богдану Сильвестровичу?*

— Вже зробили ескіз цього пам'ятника, виліпили його з на-тури в глині. Але деякі фінансові питання поки не дозволяють його втілити в металі. Проте вже визначено місце, де він буде. Пам'ятаю, ставили пам'ятник Гнату Петровичу Юрі. Було бага-то людей. Закінчився процес від-криття. Ми підійшли з Богданом Ступкою до входу, стоімо. Він палить і філософські запитує: «А де ми з вами будемо?» Я кажу: «Ви отут». На тому місці є прив'язка до пам'ятника.

Мені дуже приємно, що ця ідея сподобалася Володимиру Андрійовичу Чепелику і його си-ну. Не встигли з пам'ятником до сторіччя театру, але ж на сторіччі життя не закінчується.

— *Який період роботи у Театрі Франка був для Вас найскладні-шим?*

— Початковий. Провели ана-ліз роботи театру. Були дуже хоро-ши вистави Сергія Володими-ровича Данченка, які заповнювали стовідсотково. Але було і ба-гато вистав, малоцікавих гляда-чеві. Середня заповнюваність була 243 чоловіка. Це дуже мало для тисячної зали.

Тоді довелося займатися ба-гатьма питаннями. Починаючи від реформування оплати праці. У 90-ті люди по півроку не отри-мували заробітної платні. У нас

вона, слава Богу, була вчасно. Стояло питання реконструкції театру, будівництва камерної сце-ни.

Це було не просто. Але ми не втратили поступу вперед. Ми знали, що робимо і для чого. Ни-ні у нас багато молодих акторів. І далі братимемо молодь. Прийняли до штату двох надзвичайно ці-кавих молодих режисерів. Ду-маю, що такі режисери є не в усіх театрах Європи.

Продовжимо зміну поколінь. Для того, щоб дати дорогу моло-дим, треба мати місяця. Але при цьому намагатимемося всіх збе-регти, нікого не виставити за ме-жі театру.

— *Камерну сцену театру смі-ливо можна було назвати довгобу-дом.*

— Цю сцену кілька разів хотіли знищити. Доводилося багато боротися з чиновниками. Коли я прийшов до театру, то тільки починали закладати фундамент майбутньої камерної сцени. А коли вже було приміщення, з'явілося урядове розпорядження її розібрати і поставити тут дванадцятиповерховий житловий буди-нок. Бачив проект цього будинку. Таки вдалося відстояти нашу ка-мерну сцену.

Далі шукали спонсорів, які допомагали нам будувати. За спонсорські кошти робили дах. Якби вчасно не встигли його зро-біти, то будівля б просто затекла. Врешті нас включили до заходів до «Євро-2012» – і таки вдалося завершити будівництво. У той же час багато інших об'єктів, що були закладені ще в 90-ті, маю на увазі театральний інститут, рес-публіканську бібліотеку для дітей та юнацтва та ін., так і не були до-будовані.

Після завершення рекон-струкції Театру оперу та балету у 1986 році було ухвалено рекон-струкцію театру ім. Івана Франка. Але практично її довелось робити самотужки без допомоги держа-ви. Нині потрібні кошти, аби за-вершити цю реконструкцію. Ми звернулися з цим до Міністерства культури України. Сподіваюся, що нас почувають.

— *На Камерній сцені імені Сергія Данченка крім звичайних вистав показують ще й фільми-вистави.*

— Це були ювілейні покази. Але зараз у нас є інша ідея. Веде-

мо перемовини зі «Світ-ТБ». Вони будуть показувати наші вистави, які нині представлені в репертуарі театру на закорд-он. А записані вистави, які вже не йдуть на сцені, показуватимуть на Україну. Так ми хо-чимо нашою автотрі-єю зробити весь світ. Це будуть платні послуги – люди зможуть зробити певний внесок і подивитися вис-таву. Додатковий дохід для театру, а також додатковий глядач.

Виїжджаючи за кордон, ми бачимо яка велика цікавість до нашого театру і в Європі, і в Аме-риці, і в Китаї. До речі, якби не коронавірус, то восени ми б поїхали до Китаю.

Скільки б ми не їздили за кор-дон – жодної копійки з держав-ного бюджету чи власних коштів не вкладали. Все це роблять про-дюсери, які проводять гастролі. Лише перелетіти 70 чоловікам до Нью-Йорку – це вже величезні кошти. А ще треба включити проживання, добові тощо...

— *Доводилося бувати з гастро-лями і в Білорусі?*

— Ми гастролювали у Біло-руському театрі ім. Янки Купали. Зараз цей театр фактично роз-формували, звільнили директора Павла Латушку. 14 вересня цьому театру виповнилося 100 років.

Мали від них запрошення на цей день. Але вони не можуть святкувати в таких умовах. І тому я на відзначенні сторіччя нашого теа-туру у присутності керівництва держави запропонував провести їхній ювілей на нашій сцені. Дуже гарно відреагував на цю про-позицію і наш президент. Я нап-равив листи, які прийшли до нас з Білорусі, до Міністерства куль-тури України. Думаю, якщо дозволить епідеміологічна ситуація, то проведемо ці заходи в жовтні.

— *Напевне, різна публіка сприймає виступи франківців по-різному?*

— Звичайно. У кожній країні, кожному обласному центрі України публіка різна. Але хорошу, якісну виставу різні публіки сприймають однаково з захоп-ленням, з криками «Браво!»

Хочу згадати гастролі, які від-булися у Харкові і Полтаві. На перші дві харківські вистави було складно організу-вати глядачів. Але вже всі ін-ші вистави пройшли при аншлагах.

Тепер щодо Полтави. Як зізнався голова Полтавської ОДА, після наших гастролей значно змінилося ставлення до театру і в глядачів Полтавщини, і у владі.

— *Вже багато років по-спіль у театрі відбувається Міжнародний фестиваль жи-ничих моновистав «Марія». У чому значення цього фес-тивалю?*

— Це унікальний фести-вал. Во моновистава – спе-цифічний вид театральної діяльності. Найбільше цим фестивалем опікуються Лариша Кадирова. За шістнадцять років до нас приїздили

гості з багатьох країн. Мені здається, що це надзвичайно цікава робота. Приміром японський теа-тр «НО». Приїздив актор і про-водив майстер-класи. Це унікальна школа. Його рід вже 700 років займається цим видом діяльності. В Україні такого театру до цього ніхто не бачив. Він дуже специфічний.

Наш український театр теж має свою специфіку. Українці дуже емоційні, але вони здатні по-єднувати емоційність з розумом. Є раціональний театр, є емоцій-ний, а є тає інше. Саме такий ук-раїнський театр. Мені здається, що це найскладніший підхід до театру. Курбас в Україні будував конструктивний театр, але разом з тим це був театр емоційний. Ми вміли це робити ще у 20-ті роки минулого століття.

Та повернемося до фестивалю «Марія». Він дає нам можливість познайомитися зі здобутками світових театрів. А зарубіжні гості можуть познайомитися з Україною. Таким чином ми не лише стверджуємо театральне мистец-ство, але й стверджуємо Україну. Вони тут живуть, бачать Київ. Інколи ми їх вивозимо за межі столиці. Актори з інших країн бачать як живуть наші люди, спілкуються з ними. І це важливо.

Пам'ятаю 1992 рік, коли ми вперше іздили до Відня. Говорив тоді директор театру, який нас приймав, що ми українці. Вона каже, що такої нації немає, а ми росіяни. Беруть нам двох дівчат-груzinok, аби перекладали з рос-сійської. Я кажу, що вони нас не зрозуміють. Так і вийшло.

Іде прес-конференція. По-чинкою принципово говорили ук-раїнською мовою. Директорка театру на мене образилася, бо знала, що поганою російською я можу розмовляти. І пішла. Наш директор-роздорядник Данило Данилович Федоренченко (йому тоді вже було 75) взяв її на руки і приніс назад. Вона вже не могла вдруге втекти, бо тут були пред-ставники влади міста Відня. Вийшла монахиня і каже: «Прошу пана, дозвольте я буду тлумачи-ти». Я їй: «Прошу пані». Це було перше принципове ствердження мови як ознаки державності. Я цим пишуся до цих пір.

— *Свого часу при театрі була студія, яка виховала ціле сузір'я талановитих акторів. Чи не пла-нуете її відродити?*

— Ця студія фінансувалася профспілками. Коли у 1980-х профспілки перестали фінанси-вати, студія припинила свою діяль-ність. Але в Національному університеті театру, кіно і телеба-чення працюють викладачами

наші актори Богдан Бенюк, Дмитро Богомазов, Олег Шаварський, які добре знають потреби театру.

Зараз думаємо, щоб до нас приходили нові актори в балет, хор, на основну сцену. Це робота на кілька років.

Таких чудових технічних працівників, як у нас, немає в жодному театрі України. Коли побудували камерну сцену, то не мали коштів, щоб придбати меблі. Так от ці меблі робили в нас, і вони не гірші від тих, що могли б купити. Звичайно, основа театру це актори, творчий склад. Але без технічних цехів, без якості їхньої роботи, без завідуючого постановочного частинкою, без костюмерів, без резквізиторів творчий процес був бы неможливий.

— Ви вже згадували, що були актором. Також у Запорізькому театрі юного глядача поставили виставу, яка багато років йшла з аншлагами. А чи не було бажання спробувати себе як актора чи режисера на головній сцені країни?

Бажання було. Але з точки зору психології керівництва театром, театральним колективом вважаю, що це було б неправильно. Сергій Володимирович Данченко пропонував на мене поставити виставу. Я відмовився. Сказав, що не маю на це права. Чому? Тому що порівняльна характеристика може бути не на мою користь.

Але до цих пір сниться, що граю в якійсь виставі і забиваю текст. Прокидаю у холодному поту, що я зірвав виставу. Це значить, що у моїй свідомості до цих сидить актор. Той, хто був актором, мене зрозуміє.

Освоїв багато професій у театрі, і не тільки творчих. Знаю театр зсередини. Вже багато років викладаю на факультеті театральної справи в одному з університетів Києва. Мені немає про що жалувати, маю всі звання, які бувають у театрі.

— Раніше Ви були генеральним директором театру, а зараз — генеральний директор-художній керівник. Чи змінилася якимось чином Ваша робота?

У театрі є статут, в якому відзначено, хто за що відповідає. Весь той період, поки тут працюю, відповідаю і за творчий напрямок. Хоч і не був художнім керівником. Художній керівник, як і головний режисер, не має права підпису. Він може подавати директору пропозиції, ми їх обговорюємо, доходимо до спільнога висновку. Я ніколи не виставляв себе перед Данченком, Ступкою. І зараз не виставляю себе поперед головного режисера театру Дмитра Богомазова. Ми колеги, ми друзі. Робимо все, щоб театр був цікавим.

— Два роки тому головним режисером театру став Дмитро Богомазов. Що можете про нього сказати?

Дмитро Михайлович багато в чому схожий на Сергія Данченка. Розкажу трохи історії. У 1985 році Едуард Митницький ставив у Запоріжжі виставу “Гамлет”. Він побачив організацію праці у нашому театрі і запросив мене на посаду директора Київського театру драми і комедії. Але тоді не склалося. А Дмитро Богомазов — учень Митницького. Всі вистави, які він ставив у різних театрах, мали позитивний розголос. І коли Станіслав Мойсеєв залишив Театр Франка, то я зрозумів, що Дмитро Богомазов найкраща кандидатура на посаду головного режисера. Звичайно ж, ми не могли не врахувати думку Едуарда Митницького. Ми поговорили. Він мені сказав: “Якби це не Ви і якби це не Театр Франка, я б ніколи не погодився на переве-

дення Дмитра Богомазова. А так даю згоду, хай іде”.

Ми з Дмитром Михайлівичем однодумці, йдемо в одному ряду. Він дуже творчо підходить до своєї роботи. Крайня його постановка — “Украдене щастя”. Цю виставу десятки разів ставили в різних театрах, тричі вона йшла у нас (две постановки і одне поновлення у 50-х роках). Знакова для нас була вистава з Богданом Ступкою, яка пройшла 400 разів.

Богомазов зробив на сцені цю виставу по-своєму. Зовсім інший варіант, цікавий, наближений до сучасності. Він дуже талановитий чоловік, вміє добре спілкуватися з акторами, його поважають. А мені з ним надзвичайно легко працювати. Думаю, що Дмитро Михайлівич довго працюватиме в нашому театрі.

— Що, на Вашу думку, потрібно змінювати у царині театрального мистецтва і культури взагалі?

Багато хто говорить, що репертуарний театр в Україні не потрібен, а повинен бути лише проектний театр. Я цього не підтримую. По-перше — є українська традиція. А з іншого боку — в кожній європейській країні є репертуарні театри. Тому не можна говорити, що в Україні має бути тільки проектний театр. Звичайно, він повинен бути поряд з іншими театральними формами. Але ті менеджери, які пропонують залишити виключно проектний театр, фактично пропонують розривати зв’язок між приміщеннями театру та трупою.

Наш актор Богдан Бенюк грає у Київському академічному драматичному театрі на Подолі, Лариса Рунак — у Театрі юного глядача на Липках, молодь — у Театрі на лівому березі Дніпра. Я це підтримую. Якщо у артистів нашого театру є вільний час вони повинні зніматися в кіно, грati в інших театрах, працювати з різними режисерами, ставити зірка. Закон має бути виспаний таким чином, аби існували різні театральні форми.

Але є національна гордість. Як, приміром, Національну оперу України відділити від приміщення? Я не знаю. Це має бути повноцінний театр не лише тому, що цього вимагає традиція, а тому, що його люблять глядачі і він презентує Україну за кордоном.

Як і політики, ми робимо дуже важливу справу. До Угорщини з’їхалося на фестиваль близько 20 національних театрів Європи. Ми показали дві вистави. Після цього зібралися близько 100 критиків і всі говорили, як це здорово, який хороший український театр. А секретар Посольства України сказав, що за два дні ми зробили більше, ніж все поспільство за п’ять років. Таке зізнання чогось варте.

Повинні бути і окремі від труп приміщення. Під них можна було б обладнати закинуті заводи, яких у нас вистачає. Одну з своїх вистав ми показували на найдорожчому майданчику Мюнхена, що збудований на місці колишньої електростанції. Там можна по-різному вибудовувати сцену, переставляти місця, передносити світло. Так само має бути і в нас — переобладнати заводський цех на прокатний майданчик. Виходячи з усього цього маємо вирішувати, як не погіршити справу, а покращити.

Хотів би побажати читачам газети “Слово Просвіти” здогор’я, Україні миру, щоб пенсіонери мали достойну пенсію, а всі ми пишалися своєю країною, її славною історією!

Спілкувався
Едуард ОВЧАРЕНКО

Опера для всієї родини

Свій 39-й театральний сезон Київська опера (Київський муніципальний академічний театр опери і балету для дітей та юнацтва) відкрив гала-концертом “Шедеври світової музики” у виконанні кращих оперних співаків країни.

Едуард ОВЧАРЕНКО
Фото Надії ІЩЕНКО

можливо не показувати, бо вони є візитівкою опери. Спочатку виконали “О, Фортуну!” з кантати Карла Орффа “Карміна Бурана”, що є потужним зарядом до чогось нового. Невдовзі має відбутися прем’єра опери “Ромео і Джульєтта” Ш. Гуно у перекладі українською мовою. Отож на початку показали кілька номерів саме з цього твору. Опера давно не йшла у Києві, і нам здається, що вона поїде гідне місце в репертуарі нашого театру.

Потім у концерті прозвучали хіти. Зокрема, пісня Поргі та дует з опери Джорджа Гершвіна “Поргі і Бесс”. Аріо донни Агати з опери “Viva la mamma, або Театральний безпорядки та безлад” Андрію Гонюкову в цьому концерті допоміг виконати диригент Сергій Голубничий. Це була спонтанна ідея. Коли ставили цю арію в програму, зовсім забули, що у ній є репліки іншого героя, який у цей самий час перебуває на сцені. І диригент тихесенько

підспівали. Це здалося цікавою ідеєю. Я підійшов до Сергія Володимировича і кажу: “Треба співати голосно і при цьому грati з актором”. Дуже дякую, що він не відмовився, і вийшов цікавий результат — публіка аплодувала і усміхалася.

Багато пропозицій надійшло від солістів, а вони хотіли заспівати саме те, що рідко виконується. Так з’явилася арія Магди з опери “Ластівка” Джакомо Пуччині, арія Тарталії з опери “Маска” П’єтро Маскані, арія Санчо Панса з “Дон Кіхота” Жуля Массне та ін..

Наприкінці концерту хотіли мати якусь фішку. Петро Федорович Качанов запропонував тріо — Тарас Штонда, Андрій Бондаренко та Валентин Дитюк. Важко знайти арію, яку могли б одразу виконувати бас, баритон і тенор. Вирішили, що це має бути відома пісня, яку разом зі співаками виконуватиме весь зал. Саме так народилася ідея заспівати “Чорні

бриви, карі очі”. А завершальний акордом стала “Молитва за Україну” Миколи Лисенка у виконанні всіх учасників концерту.

У концерті була задіяна цікава плеяда виконавців, які саме зараз знаходяться в Україні. Це і Олександр Киреєв, який довго не співав у нашій країні, і Андрій Гонюков, згадане вже тріо, а також Дмитро Фощанка, Сергій Макієнко. І звісно, ж чарівні жінки: Ольга Фомічова, Дар’я Миколенко, Алла Пригара, Анастасія Попліщук, Катерина Страшенко, Ольга Кульчинська, Анна Зарецька. Більшість з них працюють у нашему театрі.

Цікаву роботу з оркестром та співаками провів диригент-постановник Віктор Плоскіна. Також за диригентським пультом були Ділявер Осман, Сергій Голубничий, Євген Воронко та Володимир Кожухар. Всі вони теж працюють у Київській опері. Окремі слова подяки нашому головному хормейстеру — Анжелі Масленніковій.

Дуже раді, що змогли повноцінно відкритися. При цьому дотримувались всіх передбачених карантином норм. Під час концерту відбувалася онлайн-трансляція, яку можна переглянути є на нашій сторінці у фейсбуку. Зраз працюємо над монтажем і корегуванням звуку, буде повноцінне, високоякісне відео. Намагатимемось і далі знімати все найкраще, аби про нас знати якомога більше людей.

У наших найближчих планах — концерт “Grand-Gala Віктора Плоскіні”, в якому візьмуть участь солісти Київської опери та запрошенні співаки. 6 листопада має відбутися напівконцертне виконання опери “Дон Жуан” В. А. Моцарта, а наприкінці листопада — “Чарівної флейти” цього ж композитора. Ці два проекти — кооперація вільних митців і Київської опери. Перший показ “Чарівної флейти” відбудеться на сцені Національної музичної академії України, а потім вистава пе-

У Києві — новий фонтан зі скульптурою архистратига Михаїла

Георгій ЛУК'ЯНЧУК

19 вересня у Києві відбулося урочисте відкриття фонтана зі скульптурною композицією "Архангел Михаїл — охоронець Києва", розташованого у парку "Володимирська гірка", поруч із Михайлівським Золотоверхим монастирем Православної Церкви України.

Архистратига Михаїла шанували, вважали по-кровителем київських князів і заступником воїнів. А вже з XI століття Архангела називають також охоронцем Києва і Київської землі. На його честь князь Всеволод Ярославич у Видубицькому монастирі звів Михайлівський собор. А князь Святополк заснував Михайлівський Золотоверхий монастир. Скульптури Архистратига прикрашали та охороняли Київ і у середньовіччі, і в більш пізні часи. Фігура Архангела Михаїла нині — елемент герба Києва, столиці України.

Відкрив у столиці новий фонтан із скульптурою архистратига Михаїла мер Києва Віталій Кличко. За словами міського голови Києва, дзвін, на якому встановлена скульптура архангела Михаїла, символізує всю красу, традиційність і розмаїття Києва. "Відкриття нового фонтану зі скульптурою архистратига Михаїла у верхній частині парку "Володимирська гірка" — за Михайлівським

Золотоверхим собором, — є вже другим фонтаном із передбаченим проєктом реконструкції парку. І я переконаний, що фонтан буде однією

з візитівок нашої столиці!" — сказав мер. "Сьогодні ми відкриваємо не просто фонтан. Це — символічна композиція. Ми вшановуємо київ-

ських захисників і охоронців нашого міста", — додав Віталій Кличко. Він подякував митцям, які створили фонтан, меценатам, за кошти яких було встановлено скульптуру архистратига Михаїла. Місто ж фінансувало встановлення чаши фонтану. Цей меценатський проєкт був попередньо схвалений консультивною радою з питань охорони культурної спадщини при Департаменті охорони культурної спадщини КМДА.

19 вересня є днем спомину чуда архистратига Михаїла, разом із мером столиці відкривали фонтан і скульптурну групу новітні захисники України: ветеран АТО Володимир Сергієвський, начальник караулу 12-ої Державної пожежно-рятувальної частини міста Києва Руслан Черкасов та завідувачка інфекційного відділення Олександровської клінічної лікарні Тетяна Гайнутдинова. Ветеран АТО Сергієвський ("Ірландець") зокрема заявив, що новий фонтан стане оберегом для всіх мешканців столиці: "І наші діти та внуки будуть гуляти цим парком та дивитися на цю красиву скульптуру та згадувати, що саме із зображенням Архангела Михаїла наші побратими зараз захищають нашу країну на сході".

Захід зібрав представників місцевої влади, представників громади, творців проєкту, меценатів, духовенство.

На церемонії були присутні представники всіх релігійних конфесій столиці. Представитель помісної Української Православної Церкви митрополит Київський Епіфаній, який зараз є головуючим у Всеукраїнській Раді Церков і Релігійних Організацій, подякував усім, хто долучився до зведення цієї прекрасної скульптури.

"Цей добрий задум, який втілений в життя, буде прикрашати й духовно збагачувати нашу столицю. Символічно, що на цій сфері під архангелом Михаїлом зображені наші древні святині: Свята Софія Київська, Михайлівський Золотоверхий монастир, Києво-Печерська лавра і Видубицький монастир, які засвідчують, що ми маємо тисячолітню історію і що наша Українська держава й наша Українська Церква справді мають древнє історичне коріння," — сказав митрополит Епіфаній. Окрім того, митрополит висловив побажання, щоби з допомогою Божою неоголошена війна на Сході України незабаром завершилася нашою перемогою, повернувшись оккупованій Крим та було подолано пандемію небезпечної коронавірусної хвороби. На завершення Київський міський голова Віталій Кличко разом із меценатами вручили представникам Церков і релігійних організацій копії щойно відкритої скульптурної композиції.

Архистратиг Михаїл: нова скульптура з фонтаном прикрасила парк Києва

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА "ПРОСВІТА"
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ІАНОНС

Засновник:
Всеукраїнське
товариство "Просвіта"
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН
Відповідальна за випуск
Любов ГОЛОТА
Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Павло МОВЧАН,
Олександр ПОНОМАРІВ,
Микола ТИМОШІК,
Георгій ФІЛІПЧУК,
Іван ЮЩУК
Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
Відділ культури
Едуард ОВЧАРЕНКО
Відділ коректури
Ольга ЖМУДОВСЬКА
Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Володимир ЖИГУН
Інтернет-редактор
279-39-55

Черговий редактор
Ольга ЖМУДОВСЬКА
Бухгалтерія
279-41-46
Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001
E-mail: slovo_prosivity@ukr.net
<http://slovoprosvity.org>
<http://prosvitanews.org.ua>

Надруковано в ТОВ "Мега-Поліграф",
04073 м. Київ, вул. Марка Вовчка, 3.

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на "Слово Просвіти"
обов'язкове.
Індекс газети
"Слово Просвіти" — 30617

